

УДК 341.76(456.31:497.1)“1925”; 327(456.31:497.1)“1925”

CERIF: H 271, H 300

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_21103A

Др Радмила РАДИЋ*

ПРЕГОВОРИ О КОНКОРДАТУ ИЗМЕЂУ КРАЉЕВИНЕ СХС И СВЕТЕ СТОЛИЦЕ 1925. ГОДИНЕ

Прилог се бави предисторијом, припремама и током преговора о склапању конкордата између Краљевине СХС и Свете Столице 1925. године. Заснован је на грађи и штампани домаће провенијенције, и новијој литератури чији су аутори били актери ових догађаја или су имали увид у грађу пореклом из ватиканских архива. Кључно питање на које покушава да се одговори односи се на основне разлоге неуспеха преговора.

Кључне речи: *Краљевина СХС. – Света Столица. – Конкордат. – Римокатоличка црква. – Дипломатски односи.*

---

* Научни саветник, Институт за новију историју Србије, Београд, Србија, mandicr58@gmail.com.

1. УВОД

Поводом стогодишњице успостављања дипломатских односа између Краљевине СХС и Свете Столице, могло би се рећи да су истраживања углавном заокружена и да су најважнији аспекти ове теме обрађени. У новијим радовима надокнађен је и ранији недостатак увида у грађу пореклом из ватиканских архива.¹ Разлог за још један повратак преговорима о конкордату из 1925. овим прилогом налази се у чињеници да је уз нове податке о догађајима и актерима могућ јаснији приказ разумевања њиховог неуспеха али и основних токова односа између Краљевине СХС и Свете Столице, који ће бити актуелни током целокупног међуратног раздобља.

2. НАСТАНАК КРАЉЕВИНЕ СХС И СВЕТА СТОЛИЦА

Мада се током 1918. помињала могућности проширења постојећег конкордата који је Краљевина Србија потписала 1914. године, па је и чак и папа Бенедикт XV (Giacomo della Chiesa)² наводно био склон тој идеји, као и неки бискупи у Краљевини,³ Св. Столица није ипак намеравала да примени на нову државу оно што је успостављено овим споразумом. И није намеравала да прихвати сукцесију на Краљевину СХС права која је Аустро-Угарска имала над католицима у тој области.⁴

---

¹ О односима Краљевине Србије и касније Краљевине СХС и Свете Столице или појединим аспектима ових односа, постоји обимна литература чије подробно навођење би заузело много простора, па се стога овде наводе само имена аутора: Виктор Новак, Сима Симић, Јован Стефановић, Јосип Бутурац и Антун Ивандија, Вјекослав Вагнер, Срећко Драгошевић, Мирко Мирковић, Драгољуб Р. Живојиновић, Драгослав Јанковић, Фердо Шишић, Богдан Кризман, Петар Стрчић, Љубо Бобан, Фердо Чулиновић, Јуре Богдан, Ружица Гузина, Иван Лазић, Никола Б. Миловановић, Предраг Илић, Милош Мишовић, Јулијана Врчинац, Божо Милановић, Златко Матијевић, Игор Салмич, Томислав Ишек, Никола Жутић, Љубодраг Димић, Мирко Петровић, Душан С. Ракитић, Гашпер Митханс, Томислав Мркоњић, Масимилијано Валенте, Стела Александер, Кетрин Бек, Паоло Бласина и многи други.

² Папа Бенедикт XV (1854–1922), за папу је изабран 1914. Објавио је први *Законик канонског права* Римокатоличке цркве и основао Конгрегацију за Источну цркву и Источни институт (касније Руски институт). „Benedikt XV“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6875>, последњи приступ 25. децембра 2020.

³ Novak, 1948, 165.

⁴ Valente, 2016, 493–513.

Постојало је и оклевање у вези са прихватањем Краљевине СХС. Католичка хијерархија је на бискупској конференцији у новембру 1918. године предложила Св. Столици да се конкордат што пре закључи. Лујо Бакотић,⁵ који је остао у Делегацији после одласка опуномоћеног министра и делегата српске владе на спровођењу конкордата, Михаила Гавриловића 1917. године, сматрао је у то време да би требало да дође

⁵ Лујо Бакотић (1867–1941), Србин римокатолик, правник, адвокат, публициста, лексикограф, дипломата. Гимназију је завршио у Сплиту, а Правни факултет у Бечу 1890. Докторирао је у Грацу 1892. а адвокатски испит је положио 1897. Радио је као адвокат у Шибенику. Био и представник Српске странке у Далматинском сабору. На предлог министра просвете и црквених дела Љубе Јовановића а решењем Министарског савета од 11. јануара 1913. године, одређен је за члана комисије „која има да проучи питања о уређењу римокатоличке цркве и да изради пројекат конкордата између Краљевине Србије и Римске Столице.“ (Архив Југославије, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије, 334–134–70, 80) Бакотић је први пут половином децембра 1913. отишао у Рим где је започео разговоре о закључењу конкордата. (Бакотићево постављење Д. Живојиновић тумачи као „политички и психолошки корак према Југословенима у Монархији“, који није остао непримећен. Живојиновић, 1980, 32–33) Примио је српско поданство у последњем тромесечју 1914. и постао становник Београда. (АЈ, МИП КЈ, 334–137–80) Лист *Правда* објавио је 31. јануара 1915. да Бакотић путује следеће недеље у Рим ради измене ратификације. (*Правда*, 31. 1. 1915) Постављен је за писара треће класе у Риму 19. јула 1915. а за секретара прве класе Посланства у Паризу 21. јуна 1915. да би 9. августа 1915. био поново упућен на место секретара у Делегацији при Св. Столици. (АЈ, МИП КЈ, 334–137– 80; *Правда*, 205, 26. 7. 1915; 227, 18. 8. 1915; *Вечерње Новости*, 401, 20. 8. 1915, 2) Краљевски посланик друге класе при Св. Столици, Бакотић је био од 24. јануара 1920. до 15. октобра 1923. када је разрешен дужности. (АЈ, МИП КЈ, Службени лист, 334–137–49 (1–4)–50–54–67; 334–137–87, 88, 92, 98, 99, 114, 120, 124; *СБР*, 2004, 378–379; Valente, 2012, 96, 195) Министарство иностраних послова је 3. септембра 1923. известило Посланство при Св. Столици да је указом краља од 30. августа др Лујо Бакотић, изванредни посланик и пуномоћни министар стављен на расположење Краљевској влади. Посланство је 9. октобра 1923. из Рима упутило писмо Луја Бакотића, бившег посланика при Св. Столици, министру М. Нинчићу о предаји опозивних писама папи Пију XI. Папа је изразио задовољство његовим радом и признање додељивањем Великог крста Пијевог реда „virtuti et merito“. (АЈ, МИП КЈ, Персонални одсек, 334–137–74, 76, 77, 334–123–192а; „Наш посланик при Ватикану“, *Самоуправа*, 2. 4. 1920; „Ми и Ватикан“, *Самоуправа*, 20. 10. 1923) По повратку у земљу Бакотић је био помоћник шефа и в. д. шефа Одељења за извршење међународних уговора МИП-а, в. д. помоћника и помоћни министра иностраних послова и изванредни посланик у Москви. Разрешен је дужности 31. августа 1934. и пензионисан 27. јуна 1935. Био је носилац више одиковања. Говорио је италијански, немачки и француски. Писао је и стручне радове и новинске чланке и често је користио псеудоним *Dalmaticus*. Објавио је: *La Question de la Dalmatie*, Genève: Georg et Cie, 1918; превод Библије са латинског (Стари и Нови Завет), Београд, 1933; *Речник српскохрватског књижевног језика*, Београд, 1936; *Срби у Далмацији: од пада Млетачке Републике до уједињења*, 1939. и др. АЈ, МИП КЈ, Службени лист, 334–137–49 (1–4)–50–54– 67; 334–137–87, 98, 99, 114, 120, 124.

у земљу и да се упозна са приликама и потребама католичког живља за „евентуално проширење Конкордата“. Влада Стојана Протића⁶ је, по свему судећи, била склона да иницијативу по том питању препусти Св. Столици, а своју пажњу је усредредила на признање нове државе. Због тога се током првих месеци 1919. године у круговима југословенске дипломатије о конкордату мало говорило.⁷

Незадовољна држањем клера и одлукама бискупске конференције одржане у Загребу новембра 1918. године⁸ о политичко-верској ситуацији у Краљевини СХС, Курија је одлучила да пошаље папиног изасланика да се обавести о приликама и положају Римокатоличке цркве, као и о стварању нове државе. Државни секретар Гаспари (Pietro Gasparri)⁹ послао је Пјера Бастијена (Pierre Bastien) у мисију. Он је као бенедиктинац припадао опатији Маредсоус, а у Риму је био професор на бенедиктинском универзитету Св. Анселма и сарадник више ватиканских служби. Стекао је одређено искуство о верској ситуацији на Балкану, будући да је између 1910. и 1914. био апостолски визитатор Босне и Херцеговине.¹⁰ Кардинал Гаспари је 18. јануара 1919. рекао барону Монтију (Baron Carlo Monti)¹¹ да је Св. Столица послала Бастијена у

⁶ Стојан М. Протић (1857–1923) је био политичар, државник и публициста, један од оснивача Народне радикалне странке у Србији. Образовао је прву владу Краљевине СХС и био је први њен председник.

⁷ Živojinović, 1980, 384–407.

⁸ На конференцији бискупата одржаној у Загребу од 27. до 29. новембра 1918. донета је између осталог одлука да се замоли папа да дозволи да се право, који су неки крајеви имали у вези употребе старословенског језика у св. миси (по римском обреду) протегне на цело подручје државе и да се дозволи транскрипција глагољских слова у латински. (Novak, 1948, 261) Опширније о бискупској конференцији и питањима која су разматрана у: Valente, 2012, 23–26.

⁹ Пијетро Гаспари (1852–1934), римокатолички кардинал и дипломата, потписник Латеранског пакта. Служио је као кардинал државни секретар папе Бенедикта XV и Пија XI. „Pietro Gasparri“, <https://www.britannica.com/biography/Pietro-Gasparri>, последњи приступ 28. децембра 2020.

¹⁰ Valente, 2012, 17–19; Mrkonjić, 2010, 539–574.

¹¹ Барон Карло Монти (1851–1924), студирао је на Националном колеџу, а затим на Државном универзитету у Ђенови заједно са Ђакомом дела Кијезом, будућим папом Бенедиктом XV. Када је 1914. Дела Кијеза изабран за папу, одабрао је свог школског друга за поверљивог посредника за односе са италијанском државом. Током седам година папства, папа је примио Монтија око 175 пута. У новембру 1924. Св. Столица је купила *Дневник* и архиву преминулог Монтија. Његова оставштина се данас чува у Историјском архиву Другог дела Државног секретаријата (некада Специјалних црквених послова). Archivio Apostolico Vaticano, Arrangement of the Fondo Culto, <http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/en/attivita/ricerca-e-conservazione/progetti/inventariazione/fondo-culto.html>, последњи приступ 5. фебруара 2021.

Далмацију с два главна циља: да спречити уједињење Хрвата са Србима (стигао је прекасно) и да бискупима препоручи смиреност, умереност и неутралност.¹² Бастијен је приспео у Љубљану почетком децембра 1918. и том приликом бискуп Јеглич¹³ га је упознао са стањем у земљи. Бенедиктинац се слободно кретао по Краљевини, преносио бискупима поруке Св. Столице и учествовао у раду бискупске конференције у лето 1919. у Загребу. У више извештаја које је послао, Бастијен је потврдио противљење идеји о „Југословенској краљевини“ и негативно је извештавао о Србији као о „експоненту шизматичке Русије на Балкану“, која гаји „дубоку мржњу према Католичкој цркви“.¹⁴ Он је упозоравао на опасност од утицаја „расколника“ и на потребу да се обрати посебна пажња на мешовите бракове и католичке школе. Предлагао је и стварања велике католичке странке под надзором и управом бискупа, која би јединствено деловала у одбрани верских интереса.¹⁵

П. Бастијен се у извештају из Загреба 14. марта 1919. бавио питањем посете британског кардинала Френсиса Борна (Francis Bourne) Краљевини СХС,¹⁶ али је пренео и новости о односима Цркве и државе и верској ситуацији у земљи. Он је из поузданог извора сазнао како су неки бискупи у договору са владом припремали нацрт конкордата. После овог извештаја, кардинал Гаспари је хитно опоменуо надбискупа Бауера¹⁷ да је то искључиво у надлежности Св. Столице. Надбискуп 20. маја 1919. пише Бенедикту XV и извињава се, признајући да је покушао

¹² Živojinović, 1980, 384–407; Valente, 2020, 163–183; Valente, 2012, 27.

¹³ Антон Бонавентура Јеглич (1850–1937), теолог и бискуп. Био је професор теологије у Љубљани а од 1882. у Сарајеву близак сарадник надбискупа Ј. Штадлера. Од 1898. је био бискуп у Љубљани. Био је поборник католичког покрета и конзервативног католицизма. Подржавао је А. Корошеца као вођу Словеначке народне странке. „Jeglič, Anton Bonaventura“, <https://proleksis.lzmk.hr/28955/>, последњи приступ 16. јануара 2021.

¹⁴ Valente, 2012, 17–19, 29–30, 39–40, 46.

¹⁵ Паралелно са Бастијеновим извештајима, вести о ситуацији на словеначком подручју, у Босни и Херцеговини и Хрватској, наставиле су да стижу у Ватикан од бискупа Јеглича, од капитуларног сарајевског викара Шарића и др. Valente, 2012, 58–66.

¹⁶ Valente, 2012, 42–43. О посети кардинала Борна: Радић, 2018, 265–276; Matijević, 2019, 112–113.

¹⁷ Антун Бауер (1856–1937) загребачки надбискуп, посвећен је у Риму 1911. за бискупа и именован коадјутором с правом наследства надбискупу Јурају Посиловићу. Управу Загребачке надбискупије преузео је 1914. „Bauer, Antun“, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=6326>, последњи приступ 28. децембра 2020.

да промовише добре односе са владом и да је дао суштински позитивну оцену нацрта споразума.¹⁸

Југословенски бискупи нису били у стању да убеду папу и кардинала Гаспарија да измене своје ставове ни према Краљевини СХС, ни према политици Италије у Далмацији и Истри, па је тражена подршка високих католичких прелата других земаља. Бискуп сплитско-макарски Јурај Царић¹⁹ ступио је у контакт са надбискупом Балтимора, Гибонсом (James Gibbons, 1834–1921), као и са британским кардиналом Борном за време свог боравка у Паризу. Царић је желео да осигура подршку за своју политичку активност у име далматинског католичког клера. Међутим, усклађивање ставова Курије и југословенске католичке хијерархије у погледу решавања територијалних спорова на Јадрану било је неостварљиво.²⁰

На захтев надбискупа Бауера, а у сагласности са владом, др Светозар Ритиг²¹ је отпутовао у Рим да објасни положај цркве и изнесе захтев бискупата да се реше нека отворена питања. Ритиг се у Риму консултовао са крчком бискупом Антуном Махничем (кога су италијанске власти протерале са Крка), после чега је поднео папи и кардиналу Гаспарију на разматрање промеморију од 15 тачака (питања везана за католичку хијерархију; црквену аутономију; старословенски језик; Махничеву депортацију; аграрну реформу, црквене прилике у Ријеци, слање папског делегата и др.).²² По повратку из Рима, упутства која је добио послужила су као основ за доношење одлука бискупске конференције. Став Курије по питању конкордата из 1914. био је, по свему судећи негативан. Ритиг је саопштио само да је Св. Столица очекивала да влада Краљевине СХС покрене то питање. Ипак, Бискупска конференција одржана у Загребу од 15. до 20. јула 1919. донела је између осталог одлуку да се тражи да се конкордат по узору на онај са Краљевином Србијом

¹⁸ Бањалучки бискуп Јозо Гарић није био истог мишљења као надбискуп у погледу нацрта споразума и у писму упућеном државном секретару Гаспарију од 4. маја 1919. дистанцирао се од својих колега бискупа. Valente, 2012, 44, 49–51.

¹⁹ „Carić, Juraj“, *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3389>, последњи приступ 25. децембра 2020.

²⁰ Krizman, Hrabak, 1960; Живојиновић, 1966, 145–168; Živojinović, 1967, 288, 295–297; Živojinović, 1976, 249–276; Živojinović, 1978; Živojinović, 1980, 324–331, 342–345, 369–374; Живојиновић, 2012, 196, 227; Matijević, 1986, 28–34.

²¹ Др Светозар Ритиг (1873–1961) био је хрватски свештеник, црквени историчар, теолог и политичар.

²² О Ритиговом боравку у Риму и документу који је доставио Државном секретаријату опширније у: Živojinović, 1980, 384–407; Matijević, 2019, 114–116; Valente, 2012, 54–55.

из 1914. прошири на читаву земљу.²³ После бискупске конференције поједини листови су објавили вест да министар вера припрема нов конкордат за читаву земљу. То је навело министра иностраних послова Анту Трумбића²⁴ да тражи од владе обавештење да ли је вест тачна. Протић је одговорио да вест није тачна и да се у влади није разговарало о томе.²⁵

Државни секретар кардинал Гаспари послао је отправнику послова при Св. Столици др Лују Бакотићу 6. новембра 1919. ноту у којој признаје Краљевину СХС.²⁶ Потом је 22. новембра у Државни секретаријат стигла белешка Бакотића (од 7. новембра) у којој је делегат југословенске владе захвалио Св. Столици на признању, затражио успостављање делегације и предложио се за „изванредног изасланика и опуномоћеног министра његовог величанства краља Срба, Хрвата и Словенаца при Његовој Светости Врховном понтификату.“ Кардинал Гаспари је дао одобрење за именовање Бакотића. На питање барона Монтија 20. новембра, о разлозима признавања, папа је одговорио да су „до сада то учиниле све друге владе и да стога, није било разлога да и Света Столица то не учини, иако њене симпатије према Србији нису велике“.²⁷

Бакотић је 24. јануара 1920. постављен за изванредног посланика и пуномоћног министра друге класе при Св. Столици у Риму.²⁸ После много одлагања и преговарања он је коначно 13. марта 1920. године предао папи Бенедикту XV акредитивна писма.²⁹ Крајем јула 1920.

---

²³ „Скуп југословенских владика у Загребу“, *Самоуправа*, 7. 8. 1919; Novak, 1948, 263; Valente, 2012, 56.

²⁴ Анте Трумбић (1864–1938) је био хрватски адвокат и политичар. У раздобљу од 7. децембра 1918. па до 22. новембра 1920. вршио је дужност министра спољних послова.

²⁵ Živojinović, 1980, 384–407.

²⁶ АЈ, Посланство у Лондону, 341–6–21; „Признање наше Краљевине од Ватикана“, *Самоуправа*, 7. 1. 1920; Novak, 108.

²⁷ Živojinović, 1980, 384–407; Valente, 2020, 163–183; Valente, 2012, 71–72.

²⁸ АЈ, МИП, Службени лист, 334–137–49 (1–4)–50–54–67; 334–137–80. О Бакотићу, задарски надбискуп монс. Пулишић пише кардиналу Гаспарију 6. децембра 1920, да је он испољавао врло снажна србофилских осећања, и да је зато током рата побегао у Италију да га аустријска влада не интернира. Пулишић додаје како верује да се томе треба мора приписати његова дипломатска каријера, „јер у новој држави ореол политичког мучеништва – иако измишљен – представља главну заслугу за успон на врх“. Valente, 2012, 95.

²⁹ АЈ, МИП КЈ, Персонални одсек, 334–123–192а; „Наш посланик при Ватикану“, *Самоуправа*, 2. 4. 1920; „Ми и Ватикан“, *Самоуправа*, 20. 10. 1923; Živojinović, 1980, 384–407.

Бакотић је тражио од министра трговине и заступника министра иностраних послова др Момчила Нинчића³⁰ да му допусти долазак у Београд ради договора о општим линијама и детаљима у погледу предстојећих преговора о конкордату.³¹ Годину и нешто дана касније, Лујо Бакотић пише, 22. октобра 1921., Марку Ђуричићу, министру правде и заступнику министра иностраних послова Краљевине СХС, да је Боргонгини Дука (Francesco Borgongini-Duca)³² у разговору са њим поменуо и питање конкордата. Бакотић напомиње да је у априлу месецу приликом боравка у Београду предао Николи Пашићу³³ један елаборат са којим се он сложио и да је очекивао да му Министарство да налог да приступи раду у том правцу. Наглашава да ће то бити замашан рад и да би у Министарству требао да постоји један сталан реферат за ватиканске ствари и предлаже да се на то место постави Иво Андрић,³⁴ јер он познаје ватикански свет, његове навике и менталитет, паметан је и вредан.³⁵

³⁰ Момчило А. Нинчић (1876–1949) је био професор економије и политичар, члан Народне радикалне странке. На челу Министарства иностраних послова био је од почетка јануара 1922. до почетка децембра 1926. с вишемесечним прекидом током 1924. године у време владе Љубомира Давидовића.

³¹ АЈ, МИП КЈ, Персонални одсек, 334–84–252, 335.

³² Франческо Боргонгини Дука (1884–1954), од 1907. до 1921. био је професор теологије, а затим папин приватни секретар од 1917. и од 1921–1922. секретар Свете конгрегације за ванредне црквене послове. Служио је као нунције у Италији од 1929. до 1953. и аутор је Латеранског споразума из 1929. између Св. Столице и Италије. Изабран је за кардинала 1953. „Francesco Borgongini-Duca“, <https://www.britannica.com/biography/Francesco-Borgongini-Duca?overlay=true&amblyId=8988>, последњи приступ 25. децембра 2020.

³³ Никола П. Пашић (1845–1926), српски и југословенски политичар, дугогодишњи председник владе Краљевине Србије и Краљевине СХС, оснивач и вођа Народне радикалне странке.

³⁴ Иво Андрић је у Посланству при Св. Столици обављао дужност вицеkonzула од 7. марта 1920. Краљевским указом од 1. октобра 1921. постављен је за вицеkonzула у Генералном konzулату Краљевине СХС у Букурешту а из Рима је кренуо у новембру исте године. АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2.

³⁵ Уместо Андрића на то место је постављен римокатолички свештеник Анте Анић. Анић је разрешен дужности референта, тј. саветника за црквене послове (неуказног чиновника) при Посланству код Св. Столице (био је на тој дужности од децембра 1919) 31. јануара 1922. и ступио је на нову дужност референта за ватиканска питања у МИП-у а нешто касније, 1. септембра био је постављен за секретара Ужег одбора Комисије за проучавање питања о закључењу Конкордата. АЈ, МИП, Персонални досије, Анте Анић, 334–135–458, 147–148, 159, 170, 172; Посланство КЈ у Ватикану, 372–1, 2.

Дилеме о важењу конкордата закључених пре Првог светског рата (за простор Краљевине СХС: конкордат Св. Столице и Аустрије из 1855. године, конвенција из 1881. у Босни и Херцеговини, конкордати у Црној Гори и Србији из 1886. и 1914), како у Краљевини СХС тако и у другим државама насталим у централној и источној Европи, решио је папа Бенедикт XV, тако што је 21. новембра 1921. године изјавио да не сматра важећим конкордате који су се односили на територије тих држава.³⁶ Поводом тога Лујо Бакотић је сматрао да конкордати са Краљевином Србијом и Књажевином Црном Гором не могу престати да важе јер су оне у нову државу ушле као целовите и независне државе, „изразом своје слободне воље,“ али да се Краљевина СХС не може позивати на привилегије које је Св. Столица дала аустријској царевини у погледу „осталих југославенских покрајина, које прије рата нису имале државну посебност.“³⁷

3. ПРИПРЕМЕ ЗА ПРЕГОВОРЕ

Половином 1922. почео је рад на припреми материјала за конкордат.³⁸ Било је израђено више нацрта и предлога за решавање односа са Римокатоличком црквом од 1920. године, како формулисаних од представника власти тако и од Римокатоличке цркве.³⁹ Министарство иностраних послова је 23. јула 1922. обавестило Посланство Краљевине СХС при Св. Столици да је министар спољних послова решењем од 21. јула 1922. именовано комисију за проучавање питања о закључењу конкордата која је имала једанаест чланова међу којима су били и бискупи А. Акшамовић⁴⁰ и А. Јеглич, католички теолози и свештеници др Јозеф

³⁶ Valente, 2012, 189.

³⁷ Жутић, 2008, 221.

³⁸ „Ми и Ватикан“, *Самоуправа*, 25. 7. 1922; „Конкордат са Ватиканом“, *Самоуправа*, 1. 10. 1922.

³⁹ Муџић, 2003, 64.

⁴⁰ Антун Акшамовић, босанско-сремски или ђаковачки бискуп (1875–1959). Гимназију је завршио у Винковцима, а богословију у Бакову. Свештеник постаје 1899. За бискупа је именован 1920. а 1923. и за апостолског администратора северне Славоније и Барање (тада делови Печујске бискупије). Пензионисан је 1951. „Акшамовић, Antun“, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=365>, последњи приступ 16. јануара 2021.

Ђаковачка бискупија остала је у лето 1916. године упражњена смрћу бискупа Ивана Крапца а Акшамовић је обављао дужности викара. Пошто конкордат Србије није ступио на снагу, а нови није био закључен, Курија је имала формално право да Акшамовића постави без владине сагласности. Влада Краљевине СХС је

Хохњец,⁴¹ Стјепан Коренић⁴² и Анте Анић, као секретар.⁴³ Седнице ужег одбора (Љуба Јовановић⁴⁴ као председник, др Владимир Николић, градоначелник Земуна; свештеник др Јаков Чука⁴⁵ и др Михајло Лановић⁴⁶) држане су од 21. августа до 21. октобра 1922. Према извештају

преко Министарства вера покушала 1919. да спречи његово именованье. (А), Министарство вера, 69–267–403; Živojinović, 1980, 384–407; Tomas, 2016, 51–52) Дошло је до спора у који је био умешан и надбискуп Бауер, који је сазнао за одлуку о именовану Акшамовића али је о томе са закашњењем обавестио владу. (Valente, 2012, 53–54) Посланику Бакотићу је наложено да протестује код Св. Столице због овог именованья. Он обавештава МИП 19. септембра 1919. да је имао разговор у Св. Столици и да је због корака које је већ учинио пре доласка у Ватикан, папа наредио да се обустави слање буле ђаковачком бискупу Акшамовићу. Бакотићу је монс. Серети (Bonaventura Cerretti), секретар за изванредне црквене послове, рекао да док се коначно не закључи мир, Св. Столица се на то питање неће враћати. (А), Министарство вера, 69–7–12). Наименовање Акшамовића било је један од разлога који су навели председника владе Стојана Протића да 1. августа поднесе оставку. Проблем је био решен почетком 1920. године, када је у марту Бакотић саопштио Гаспарију да његова влада нема примедби на кандидата монс. Акшамовића за ђаковачку бискупију. (Valente, 2020, 163–183) Акшамовић је свечано устоличен 22. јуна 1920. и у овом спору регент Александар је одиграо пресудну улогу. Св. Столица је од тада пре наименовања ипак претходно тражила сагласност владе за предложене кандидате. АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 1919–1920, 372–1; Novak, 1948, 153; Давидов, 1991, 209–325; Dimić, Žutić, 1992, 18–19; Tomas, 2016, 50, 63–64; Žutić, 1994, 79, 96–97, 149–150.

⁴¹ Јосип Хохњец (1873–1964), словеначки теолог, професор, политичар, педагог. Од 1917. радио је на популаризацији Мајске декларације. Био је потпредседник Националног већа у Марибору а 1919. као члан делегације СЛС-а, отишао је у Привремено народно представништво у Београду. На изборима за Уставотворну скупштину (1920) и на изборима за Народну скупштину (1923, 1925) изабран је за народног посланика. Такође је био потпредседник Народне скупштине. „Hohnjec, Josip“, *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi236162/>, последњи приступ 6. децембра 2020.

⁴² Стјепан Коренић (1856–1940), хрватски црквени писац, за свештеника заређен 1881. Од 1915. загребачки каноник. Уредник *Католичкога листа* (1895–1904) и један од главних организатора Хрватског католичког покрета. Tomas, 2016, 51.

⁴³ Valente, 2012, 187.

⁴⁴ Љубомир Јовановић (1865–1928) је био историчар, професор Универзитета, академик СКА и политичар. Члан Народне радикалне странке.

⁴⁵ Јаков Чука (Чедомил Јакша, 1868–1928), хрватски књижевни критичар. Завршио је богословију у Задру 1888. Студије је наставио у Риму, где је 1890. докторирао из области црквеног права. Обављао је разне свештеничке дужности у Задру и Сплиту. Год. 1926. именован је за ректора Завода св. Јеронима у Риму. „Čedomil, Jakša“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13227>, последњи приступ 16. јануара 2021.

⁴⁶ Михајло Лановић (1882–1968), правник и професор. Био је начелник одељења за Римокатоличку цркву у Министарству вера у Београду 1919–27. и учествовао је у изради нацрта закона о међуверским односима 1920. и у припреми и вођењу неуспелих преговора око склапања конкордата између Св. Столице и

који је припремио др М. Лановић и закључцима Пленарне комисије инсистирало се на поштовању правила поклапања државних граница са територијама духовне јурисдикције. Предложено је формирање јединственог представништва Римокатоличке цркве у Краљевини СХС које би било изражено преко Бискупске конференције којој би председавао најстарији надбискуп у Краљевини СХС.⁴⁷ Комисија је предложила и формирање нинске бискупије и пет митрополија, од којих је једна требала да буде Београдска са бискупијама: Бар, Скопље, Велики Бечкерек, Вршац, Суботица и Нови Сад.⁴⁸

За рад комисије били су заинтересовани не само представници цркве и владе, него и шира јавност. Било је присталица и противника и код католика и код православних. Док је у Београду антиконкордатско гледиште заступао демократски *Нови лист*, дотле је радикалски *Нови живот* одлучно био за то да се правни односи Римокатоличке цркве озаконе конкордатом (Воја Јанић,⁴⁹ Лаза Марковић, Стеван Ђирковић и

Краљевине СХС 1922–25. Предавао је на загребачком Правословном и државословном факултету. Год. 1943. постао је члан Државнога вијећа НДХ, а 1944. члан новооснованог Правнога института. „Lanović, Mihajlo“, *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11123>, последњи приступ 16. јануара 2021.

⁴⁷ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–20. Према нунцију Пелегринетију, влада је одмах показала докле је намеравала да иде: највеће могуће мешање у избор црквених достојанственика, у виду права именовања или представљања; стварање примата у Загребу са јурисдикцијом над читавом земљом; усвајање словенске литургије у целој земљи. Valente, 2012, 187–190.

⁴⁸ АЈ, Посланство Краљевине Југославије при Светој Столици у Риму, 1921–25, 1937, Конкордат, 372–2; Dimić, Žutić, 1992, 230. Радило се о великом резимеу (46 страна) одржаних расправа са закључцима прихваћеним једногласно или већином, који је требало да испита Министарство спољних послова, затим Савет министара, како би коначно послужио као полазна основа за преговоре са Св. Столицом. Valente, 2012, 187–190.

⁴⁹ Војислав Јанић (1890–1944) свештеник, професор, политичар, публициста. Похађао је Богословију Св. Саве од 1900. до 1909. и по завршетку је рукоположен за ђакона. Завршио је Теолошки факултет у Черновцима и докторирао 1913. Био је суплент Богословије Св. Саве, парох у селу Кнежевац код Београда, професор у гимназији и на Православном богословском факултету у Београду. Био је члан Народне радикалне странке, посланик у више мандата (1920, 1923, 1925, 1935); секретар Уставотворне и Народне скупштине 1921/2; члан и вршилац дужности секретара ГО НРС 1921; министар вера од 31. јула 1923. до 27. јула 1924. Био је члан делегације која је у мају/јуну 1925. водила преговоре о конкордату у Риму. Децембра 1936. био је постављен је за председника Одбора за проучавање конкордата између Св. Столице и Краљевине Југославије. Половином 1937. постаје оштар противник конкордата и председника владе Стојадиновића. Као председник Одбора гласа против конкордата јула 1937. и посебно се истиче 19. јула као један од предводника сукоба са жандармима током „крваве литије“. Радић, 2018.

др.), јер су сматрали да од „религиозног мира у једној земљи умногоме зависи њен развој“.⁵⁰

Народни посланик Војислав Јанић се у то време залаже за питање конкордата, подноси интерпелације и коментарише питања везана за Римокатоличку цркву. У чланку објављеном поводом поновног успостављања односа између Француске и Св. Столице, Воја Јанић јануара 1921. објашњава појам конкордата и историјат склапања уговора са појединим државама. На крају закључује да се у случају Француске ради о потреби политичког карактера, цитирајући известиоца француске комисије Министарства спољних послова који је рекао да када у држави постоји неколико религија, она треба да закључи савез са најмногбројнијом, или да сруши ту религију, или да се изложи опасности да буде уништена од ње.⁵¹ Прашка *Трибуна* од 23. августа 1922. објавила је чланак у коме помиње разговор са народним послаником Јанићем који је пренела *Самоуправа*. Редакција у Прагу је Јанићеве изјаве оценила сувише оптимистичким. Додаје се да ако Св. Столица можда и неће правити тешкоће за старословенски језик (глагољица) у црквама, она свакако није била расположена да препусти београдској влади утицај на именовање вишег свештенства из страха од „посрбљавања“ католика.⁵²

Јуна 1923. године састао се Пленарни одбор за израду нацрта конкордата. Августа 1923. нови министар вера В. Јанић даје изјаву за штампу у којој каже да „сматра, да је по нашу државу најпотребније решити баш из разлога унутрашње политике, питање Конкордата са Ватиканом и вели да је већ једна нарочита комисија под председништвом г. Љ. Јовановића, студирала ово питање и припремила цео елаборат, кога ће он у најскоријем времену поднети влади на решавање [...] Затим је г. Јанић истакао потребу што ранијег доношења Интерконфесионалног закона по коме би се уредио однос између присталица разних вера између себе, као и однос државе према верама.“⁵³

Министар Јанић је 10. октобра 1923. писао Ф. Боргонгини Дуки, државном секретару Конгрегације за изванредне црквене послове, да

⁵⁰ Novak, 1948, 167, 271; Петровић, 1997, 170.

⁵¹ Војислав Јанић, „Француска и Ватикан“, *Нови Живот*, св. 11, 15. 1. 1921, 326–330.

⁵² „Изјаве Г. Д.-ра В. Јанића о положају у нашој Краљевини“, *Самоуправа*, 27. 8. 1922.

⁵³ „Изјава министра вера“, *Цицварићев београдски дневник*, 12. 8. 1923.

подупире настојања посланика Смодлаке⁵⁴ у погледу сређивања односа између Римокатоличке цркве и Краљевине СХС. Он најављује и свој скори долазак у Рим ради конкордатског питања како би: „слабим својим силама порадио око тога да епохално ово дело, у обостраном интересу Католичке цркве и наше Краљевине, приведемо сретном завршетку.“⁵⁵

⁵⁴ Бакотићев наследник на месту посланика при Св. Столици био је др Јосип Смодлака (1869–1956), адвокат и политичар, католичке вере, Далматинац. Рођен је у Имотском. Студирао је право у Грацу и Бечу и докторирао у Грацу 1893. Исте 1893. основао је Соколско друштво у Сплиту. Од 1895. до 1898. био се секретар општине у Имотском а од 1899. постао је адвокат. На оснивачкој скупштини Хрватског политичког друштва одржаној 7. маја 1900. године изабран је за секретара. Био је једно време члан Странке права. Године 1900. био је први пут изабран за народног посланика у Далматинском сабору. У августу 1905. основао је Хрватску демократску странку у Сплиту, како сам каже, „у духу омладинског покрета Словенског југа, који се ширио из Београда и са којим сам стајао у најужој вези“. Одржавао је везе са политичарима у Србији нарочито са Љубом Јовановићем, као и са Франом Супилом и др. Као кандидат ХДС био је двапут узастопно биран за представника у бечком парламенту 1909. и 1911. Велику пажњу посветио је публицистичком раду и до 1905. је био сарадник свих главних опозиционих часописа у Далмацији и Хрватској а те године је основао у Сплиту лист *Слобода* и био главни уредник. Издавао је и лист *Пучка слобода* од 1907 до 1914. Смодлака је недуго након почетка рата под оптужбом за велеиздају прво био заточен у Марибору, а потом је био интерниран у Горњој Аустрији и касније у Линцу. Био је редов у аустријској војсци од јануара 1916. до маја 1917. Враћен му је посланички имунитет у мају 1917. године како би учествовао у раду обновљеног Царевинског већа. По завршетку рата постао је члан Привремене владе за Далмацију па је изабран за делегата Народног вијећа. Био је кратко и начелник сплитске општине крајем октобра 1918. да би убрзо био именован у новоосновану Земаљску владу за Далмацију. Био је опуномоћени члан на конференцији мира у Паризу од 25. децембра 1918. до 1. маја 1920. Смодлака се посебно залагао за припадност Задра, Ријеке и ријечног базена Краљевини СХС. Потом је преузео функцију народног посланика у Привременом Представништву у Београду. Смодлака је после избора за Народну скупштину 1923. прихватио понуду краља Александра Карађорђевића и председника владе Николе Пашића о уласку у дипломатску службу. Краљевским указом је 30. августа 1923. постављен за изванредног посланика и опуномоћеног министра II категорије при Св. Столици. (АЈ, МИП КЈ, Службени лист Јосип Смодлака, 334–192–1–199) На том положају остао је до 1. септембра 1923. када је разврстан као изванредни посланик у II групу I категорије. Указом од 9. октобра 1924. унапређен је у I групу I категорије и остао је на положају изванредног посланика и опуномоћеног министра до 29. јула 1929. Од октобра 1923. до маја 1926. године Смодлака је обављао дужност посланика при Св. Столици. АЈ, МИП КЈ, Службени лист Јосип Смодлака, 334–192–31–33; Perić, Sirotković, 1989, 9–30; Ćipčić, 2020, 101–130; *Ratna hronika Splitska 1941–1945. Splitski antifašisti-šest portreta*, <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/portreti>, последњи приступ 16. јануара 2021.

⁵⁵ Žutić, 1994, 78; Петровић, 1997, 169. Што се тиче уређења потреба Римокатоличке цркве Јанић је намеравао да обезбеди потребне кредите у споразуму са далматинским бискупима да се у Сплиту отвори централна богословска школа.

Посланик Смодлака пише министру Нинчићу 18. октобра 1923. да је претходног дана био примљен у свечану аудијенцију код папе и предао му акредитивна писма.⁵⁶ Папа је изразио очекивања да се што пре склопи конкордат. У разговору са државним секретаром Гаспаријем, који је потом уследио, кардинал је тражио да му Смодлака конкретније каже када ће почети разговори за конкордат.⁵⁷

Крајем августа 1923. бискуп Акшамовић је позвао свештеника Јакова Чуку и рекао му да влада планира да га пошаље у Рим на преговоре са Св. Столицом. Влада је желела да један члан делегације за преговоре буде бискуп изабран од бискупата. Бискупска конференција и нунције су закључили да није згодно да у преговорима владе са Св. Столицом учествује бискуп, већ су се сложили да то буде свештеник и предложили су Јакова Чуку. Чука је 11. септембра 1923. добио писмо од начелника Католичког одељења Министарства вера М. Лановића, у коме га обавештава да ће бити предложен за члана изасланства и да ће преговори брзо почети. Министар вера је 6. новембра 1923. позвао Чуку у Београд на рад због спремања службеног предлога за склапање конкордата. У Београду му је Јанић 3. децембра рекао да ће обојица путовати у Рим. Сутрадан, 4. децембра 1923. Чука је био на седници у Министарству вера којој су присуствовали Јанић, Лановић и бивши посланик Лујо Бакотић. Јанић је прочитао службени предлог који је саставио Лановић. Тај предлог је требало да буде послат свим министрима у препису и одобрен у влади након расправе, као темељ за преговоре са Св. Столицом. Влада, међутим, није расправљала о том предлогу, већ га је министар Нинчић послао сарадницима у МИП-у да ставе своје примедбе. Нинчић је потом материјал доставио министру вера Јанићу, који их је дао Лановићу на увид. У том предлогу предвиђало се за поједина питања више решења или алтернативних предлога, поводом којих би влада евентуално морала да попусти. Јанић је чврсто био при становишту државног надзора на семеништима, док је у погледу брачног права у случајевима мешовитих бракова, Чука тумачио да треба оставити предлог да ти бракови морају спадати под црквени суд оне конфесије пред чијим су свештеником склопљени. Јанић је захтевао да се укину бискупије у Хвару и Котору, да се Задарска бискупија успостави у Београду, а да се Ђаковачка бискупија преуреди тако да се Срем припоји Београдској бискупији. Након упорног противљења Јакова Чуке тим захтевима, Јанић је рекао да ће то изнети пред владу. Јанић је после

Као министар је бранио материјална права Римокатоличке цркве „Изјава Г. Д-ра В. Јанића“, *Самоуправа*, 24. 10. 1923; Žutić, 1994, 259.

⁵⁶ „Како је примљен наш посланик на Ватикану“, *Самоуправа*, 13. 11. 1923.

⁵⁷ АЈ, МИП КЈ, Службени лист Јосип Смодлака, 334-192-1-199.

тога поставио питање да ли је боље послати у Рим на преговоре посебну дипломатску мисију или преговоре поверити Јосипу Смодлаки као посланику при Св. Столици, који би радио са стручњацима Лановићем, Чуком, а можда још и неким православним, и прво послати Св. Столици писмене предлоге а затим почети преговоре. Последњи предлог је изнео јер му је претходног дана Чука пренео како је монс. Боргонгини из Рима писао да би било боље кад би влада предала Св. Столица писмени предлог конкордата, који би Св. Столица проучила тако да комисија не чека дуго у Риму. Бакотић је изразио мишљење да преговоре у Риму поведе Смодлака и да му се придруже неки стручњаци. Јанић је изнео да је његово мишљење како не треба излазити с готовим планом пред Св. Столицу, а оно што је до тада урађено, требало је да послужи влади да зна о чему би се све могло расправљати. Предложио је и да се другој страни препусти иницијатива, тако да нека питања влада и не износи, уколико их Св. Столица не постави. Јанић је изјавио да ће и сам отићи Рим и лично започети разговоре.⁵⁸

По свој прилици министар вера Јанић је у децембру 1923. године доставио „Основу конкордата Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца са Св. Столицом у Риму према расправама и закључцима Комисије“, не само министру војске и морнарице на разматрање, већ неслужбено и Синоду СПЦ.⁵⁹

Почетком јануара 1924. Јанић је боравио у Загребу и разговарао са надбискупом Бауером о црквеним и политичким приликама и конкордату.⁶⁰ Никола Пашић и М. Нинчић су истог месеца са супругама били примљени у аудијенцију код папе (28. јануара) приликом посете Риму због склапања конвенције са Италијом. Пратио их је посланик Смодлака. Пашић и Нинчић су изразили жељу пред папом да до закључења конкордата дође већ у току текуће године. Посетили су и кардинала Гаспарија.⁶¹ Почетком априла 1924. Смодлака је дошао у Београд да добије инструкције за почетак преговора. Одржана је конференција у Министарству вера на којој су учествовали министар вера Јанић, др Иван Рибар, др Ј. Смодлака и начелник Министарства вера М. Лановић. Усвојен је нацрт конкордата који је у највећем делу подсећао на српски

⁵⁸ Муџић, 2003, 79–81.

⁵⁹ Ракитић, 2016, 349.

⁶⁰ *Време*, 9. 1. 1924.

⁶¹ „Г. Пашић о закљученим споразумима,“ *Време*, 30. 1. 1924; Valente, 2012, 190, 227.

конкордат из 1914. Уз извесне корекције упућен је Министарском савету.⁶²

Према извештајима које је нунције Ерменеђилдо Пелегринети (Ermenegildo Pellegrinetti),⁶³ у то време слао у Рим, Јанић је испољавао јединствено неразумевање правне стране ствари, што је олакшавало

⁶² „Пред почетком преговора за конкордат“, *Време*, 1. 4. 1924; Žutić, 1994, 185–6.

⁶³ Државни секретар кардинал Гаспари се 16. фебруара 1920. обратио једном нотом Посланству при Св. Столици тражећи агреман за Франческа Керубинија (Cherubini Francesco, 1865–1934), титуларног епископа Никозије и дотадашњег интернунција на Хаитију, коме је папа намеравао да повери мисију нунција у Краљевини SHS. (А), Министарство вера, 69–7–12) За апостолског нунција у Краљевини СХС постављен је 2. марта 1920. а његов сарадник је, као ревизор нунцијатуре, био монс. Еторе Феличи (Ettore Felici, 1881–1951) који ће од 1938. бити на челу апостолске нунцијатуре у Београду. Нунције Керубини је стигао у Београд 26. марта 1920. Задачи успостављене апостолске нунцијатуре били су, поред званичних односа регулисаних међународним правом, проширени и на односе између Св. Столице и католичке хијерархије. Нунције је 6. априла 1920. предао у свечаној аудијенцији акредитивно писмо наследнику престола. Средином априла Керубини је присуствовао састанку бискупа у Загребу од 13. до 21. априла 1920. Од њега је том приликом затражено да делује код владе у Београду у корист интереса Цркве, што је нунције обећао да ће учинити. (Valente, 2012, 96–105; Živojinović, 1980, 389–390) Када је за новог папу изабран Пије XI (Achille Ratti, 1857–1939) дошло је и до промене у односима са Краљевином СХС. Он је 23. марта 1922. сазвао Конгрегацију за ванредне црквене послове, да се између осталог, одлучи „Какав став треба да заузима Света Столица према југословенској влади у садашњим околностима“. Бавили су се и питањем нунција и његовог рада који је лоше оцењен. Инсистирало се да се морају поштовати права Римокатоличке цркве по цену прекида дипломатских односа. Поменута је папина намера да пошаље монс. Е. Пелегринетија (1876–1943), његовог секретара током боравка у Пољској, за нунција у Београду. На дужности апостолског нунција у Краљевини СХС остао је до 1937. када га је Пије XI прогласио за кардинала. (Valente, 2012, 165, 168, 313–324; Veraја, 2014, 39) Примивши номинацију, Пелегринети је, пре него што је започео своју мисију у Краљевини СХС, провео неколико месеци у Риму (од априла до јула 1922), чекајући церемонију посвећења у бискупат, агреман владе Краљевине СХС, испуњавање формалних процедура и пријем упутстава у вези са његовом будућом мисијом. (А), МП КЈ, 334–86–259, 90) Из упутстава која му је дао кардинал Гаспари, његов први задатак био је да у одговарајуће време и на адекватан начин пренесе бискупима потребу о јединственом и ефикаснијем деловању католика на грађанском и политичком пољу; да ради на отварању преговора за закључење конкордата; да предузме хитно решавање питања која су остала на чекању, а посебно територијалне организације Римокатоличке цркве у Краљевини СХС. Пелегринети је стигао 5. јула. У свом првом разговору са министром спољних послова Момчилом Нинчићем, Пелегринети је изразио намеру да реши сва нерешена питања. Он је 15. октобра примљен у свечану аудијенцију код краља Александра Карађорђевића и предао му акредитивна писма. А), Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2; Valente, 2020, 163–183; Valente, 2012, 73–75, 176–179, 180–185; Veraја, 2014, 42.

или отежавало, у зависности од случаја, рад са њим. Пелегринети се надао да у преговорима за конкордат „који засад спава“, Јанић неће имати директног учешћа јер би „то био непрекидни извор забуне“.⁶⁴ У пролеће 1924. почело је да се говори о слању владине мисије у Рим. Министар вера Јанић обавестио је Пелегринетија да је документ скоро завршен и недостајало је само одобрење премијера, након чега би могао да буде упућен посланику Јосипу Смодлаки, а затим представљен Св. Столици као полазна основа за преговоре. Нунције је затим поновио Јанићу оно што му је већ пренео свештеник Чука, да је Св. Столица желела да се о пројекту унапред разговара у Нунцијатури у Београду, тако да се постигне претходни договор „бар о тачкама које представљају мање потешкоће и којих ће готово сигурно бити највише“. Кад се постигне почетни споразум, преговори би се потом наставили у Риму. Министар је прихватио предлог и уверио га да ће именовати комисију која ће радити са нунцијем по овом питању. У новембру је Јанић самоиницијативно предложио да започну преговоре у Београду. Убрзо су међутим настале компликације.

У току 1924. одржана су два састанка бискупата Краљевине СХС у јануару и августу. Разматрана су питања која су по њиховом мишљењу највише погађала Цркву а била су везана за Завод св. Јеронима у Риму; војну обавезу свештеника и богослова; пореске законе; Старокатоличку цркву; питање веронауке; и одштету поводом аграрне реформе.⁶⁵ На политичком плану у земљи је наступила криза радикално-демократске коалиције и формирање нове политичке већине. Осим тога, посланик Смодлака је у јуну 1924. у зграду Завода св. Јеронима уселио Посланство.⁶⁶ Дошло је до спора око овог поступка посланика са представни-

⁶⁴ Valente, 2012, 218.

⁶⁵ Valente, 2012, 228–232.

⁶⁶ Одласком Посланства Аустроугарске из Рима италијанска влада је запленила имовину Завода, јер је још увек била под аустроугарским покровитељством. Одредбом Министарства унутрашњих послова у Риму од 10. марта 1919. управа Завода је предата италијанском Министарству правде. У Краљевини СХС су сматрали да се италијанска влада спрема да преузме управу Завода у своје руке. Св. Столица је у то време саветовала посланика Бакотића да Краљевина СХС мора „да поступи са свом енергијом“ по том питању. (А), Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2) Римским споразумом од 27. јануара 1924. италијанска влада је признала црквени и национални карактер Завода св. Јеронима у Риму. (Veraja, 2014, 54–56) Завод је предат у руке представника Краљевине СХС, опуномоћеног министра код Квиринала, Војислава Антонијевића, 1. априла 1924. Југословенска застава и државни грб истакнути су на прочељу Завода 28. априла. Према одлуци Министарства иностраних послова у Београду од 2. априла 1924. посланик Антонијевић је предао 17. маја управу заводске имовине посланику др Јосипу Смодлаки, с тим да је он коначно преда представнику Св. Столице. Смодлака

цима Св. Столице, који се продужио и искомпликовао током 1925. Св. Столица је ставила до знања краљевској влади да је Смодлака *persona non grata*.⁶⁷ Ово питање је међутим одложено јер је у међувремену Смодлака био постављен за једног од делегата у преговорима око конкордата. Он је 25. септембра 1924. дао изјаву *Католичком листу* о конкордату у којој је рекао да се нада да ће се ови преговори одвијати лако, јер су знали границе до којих Св. Столица намерава да иде а такође је било познато у којој мери може да се попушта.⁶⁸ Неколико месеци касније, Смодлака пише 2. јануара 1925. министру спољних послова Нинчићу, да је примљен код папе који је изразио наду да ће у наредној години бити закључен конкордат.⁶⁹ Међутим, у фебруару се односи компликују у вези са изборима у Краљевини СХС. Смодлака јавља 3. фебруара да је сазнао како су папа и државни секретар „веома раздражени ради догађаја у Хрватској“ и како је папа поручио бискупима да се код избора владају по својој савести. Одмах сутрадан Смодлака пише да је службени орган Св. Столице донео допис из Загреба у коме се осуђује укидање односно ограничење учења латинског језика у средњим школама. Нешто касније посланик јавља (17. фебруара) министру Нинчићу да је римски дневник *Messagero* објавио телеграм из Љубљане са датумом од 16. фебруара, а под насловом „Спор између Свете Столице и Југославије“ у коме се каже да је настао сукоб због политичке акције католичког клера у Југославији против државних интереса. Депешом МИП-а од 17. фебруара 1925. Смодлака је позван да одмах крене за Београд ради примања дефинитивних инструкција за закључење конкордата.⁷⁰

је извесно време отезао са предајом, правдајући се да се прво морају решити нека питања заводске управе. У јуну 1924. у зграду Завода уселио је Посланство. Краљевска влада се преко Смодлаке обратила Св. Столици, тражећи да јој се призна „право заштите и контроле“ над Заводом и упутила Државном секретаријату предлог и захтев за утврђивање споразума. (Veraja, 59; Valente, 2012, 232–234) После састанка Конгрегације за ванредне црквене послове 6. новембра 1924. инсистирало је да Смодлака преда имовину Завода онаквом каква је била у тренутку када ју је примио. Према резолуцијама састанка, Св. Столица се чврсто држала става о црквеном карактеру Завода и његовој искључивој зависности од надлежних верских власти. Потом је монс. Ђовани Бјазоти (Giovanni Biasiotti) именован за ректора, а монс. Иван Бутковић за вицеректора Завода, који је требало да се отвори почетком школске 1924/5. а потребна средства за издржавање питомца требало је да се обезбеде кроз управу заводском имовином. (АЈ, Председништво Владе ФНРЈ, 50–5–17; Veraja, 2014, 57)

⁶⁷ Veraja, 2014, 59, 71, 72, 285–291.

⁶⁸ Valente, 2012, 232–233.

⁶⁹ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

⁷⁰ Исто.

Војислав Јанић 19. марта поново даје оптимистичку изјаву за лист *Време* у којој је рекао: „Многе несугласице у нашој држави имају свој корен у нерешеном верском проблему [...] За римокатоличку цркву, као што вам је познато, влада је већ израдила нацрт конкордата са Светом Столицом. Овим конкордатом дефинитивно ће се утврдити пријатељски односи, који већ постоје између наше Краљевине и Свете Столице, уредити наша римокатоличка црква у држави и на тај начин ово крупно државно питање скинути с дневног реда.“⁷¹

Председник владе Никола Пашић доставио је службено патријарху српском „пројекат конкордата“ 26. фебруара 1925. године, са молбом за евентуалне примедбе. Патријарх Димитрије је одговорио већ следећег дана, уз констатацију да из текста види да је главни циљ Римокатоличке цркве „да њихова пропаганда развије што већу акцију за отуђивање нашег народа и од вере и од своје народности. Они желе да и у другим крајевима наше државе постигну успехе какве су постигли у Српској Херцеговини и Босни. Стога све што они траже упоредити с оним што има наша Црква и оцените могу ли се њима дати већа права но што их ова има.“⁷²

4. ТОК ПРЕГОВОРА

По повратку у Рим посланик Смодлака је јавио МИП-у 28. априла 1925. да сматра да је довољно припремио терен у Ватикану у смислу примљених упутстава и да није више потребно да се воде прелиминарни преговори за конкордат, већ да могу одмах почети формални. Св. Столица је предлагала да се преговори отворе већ у мају. Стога посланик предлаже да се именују пуномоћни делегати и да им се дају инструкције. Сматрао је да би инструкције могле налагати да се делегати држе захтева нацрта конкордата одобреног на последњој министарској конференцији (30. марта) као минималних и да не могу учинити никакве даље уступке без извршног овлашћења владе. Делегатима би се могла оставити слобода што се тиче тактике. Уз делегате предлагао је да се именују и експерти: начелник у Министарству вера М. Лановић, каноник Јаков Чука из Сплита и секретар Посланства при Св. Столици, Никола Москатело.⁷³ Додаје да би користан члан делегације

⁷¹ „Верско питање код нас“, *Време*, 19. 3. 1925, 3.

⁷² Ракић, 2016, 349.

⁷³ Др Никола Москатело (1885. или 1888–1961) био је католички свештеник и дипломата. Завршио је гимназију у Сплиту 1903. Заређен је за свештеника на

био и бивши министар вера др Тугомир Алауповић, потпредседник Државног савета, пошто је био добро упућен у питања Римокатоличке цркве у Босни и сва питања која се тичу фрањевачког реда. Додаје да у Рим не би требало да долази никакав свештеник који би могао да ода другој уговарајућој страни „тајне наших преговарања“.⁷⁴

Министарство иностраних послова је донело 5. маја 1925. решење да се образује делегација коју ће чинити др В. Јанић и др Ј. Смодлака и као експерти: бивши министар вера Т. Алауповић,⁷⁵ М. Лановић и Н. Моска-

---

Хвару 1907. Студије теологије је започео на Централном богословском заводу у Задру. На Понтификалном Грегоријанском универзитету 1911. је постао доктор теологије. Био је први студент Завода св. Јеронима који је докторирао. Више година је био свештеник Хварске бискупије. Професор канонског права и историје цркве постао је 1918. на Централном богословском заводу Задру али су га после две године италијанске власти склониле са тог места. Никола Пашић га је позвао у Београд и понудио му да ради у Посланству при Св. Столици. Прихватио је понуду под условом да буде изједначен у служби са осталим чиновницима и тај услов је прихваћен. Речено му је да нема буџетских могућности да буде постављен за саветника те су га поставили 31. децембра 1921. за секретара I класе уз обећање да ће га унапредити првом приликом која се укаже. Посланство је јавило 30. јануара да је Москатело преузео дужност 27. јануара 1922. (АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2) Тек што је дошао на дужност у Посланство, нунцију Пелегринетију је приказан као „шпијун“ о чему је овај обавестио 20. јула 1922. државног секретара Св. Столице. (Veraja, 2014, 14, 234–235). М. Валенте наводи такође овај податак али додаје да су о Москателу стизала и позитивна мишљења у Св. Столицу. (Valente, 2012, 185, 211) Службено је почео да делује као црквени саветник од 16. фебруара 1922. (АЈ, МП КЈ, 334–176–499, 512, 517; Посланство КЈ у Ватикану, 372–2; Veraja, 2014, 81) Остао је у Посланству до 1946. године, читавих 25 година и његова улога и утицај са годинама су расли. Москатело је од 1923. био папин почасни каноник, од 1932. тајни каноник а од 1939. протонотар. Од 1942. до 1946. године радио је као отправник послова ДФЈ и ФНРЈ при Ватикану. Након тога прешао је у Конгрегацију за источне цркве, где је био саветник. Учествовао је у дипломатским активностима социјалистичке Југославије у вези разграничавања с Италијом на подручју Истре. Написао је сећања под насловом: „Краљ због којег сам се замјерио папи и папа због којег сам се замјерио краљу“. Рукопис се чува у Заводу св. Јеронима. Умро је у Риму 1961. АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2; МП КЈ, 334–176–499, 537, 541, 545; Veraja, 2014, 5, 16; Mithans, 2013, 809–824.

⁷⁴ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372– 5.

⁷⁵ Др Т. Алауповић је био министар вера у влади С. Протића од 7. децембра 1918. до 16. августа 1919, министар вера у влади Љ. Давидовића од 16. августа 1919. до 18. октобра 1919, министар вера у влади Љ. Давидовића од 18. октобра 1919. до 19. фебруара 1920; министар вера у влади Петра Живковића од 6. јануара 1929. до 2. априла 1929. кад је поднео оставку.

тело.⁷⁶ Министар Нинчић шаље телеграм 6. маја посланику Смодлаки у коме каже да делегација стиже 15. маја.⁷⁷

Нунције Пелегринети је 6. маја известио кардинала Гаспарија да се састао са министром спољних послова Нинчићем, министром вера Трифуновићем, Јанићем и Смодлаком. Нунције је рекао Нинчићу, на препоруку кардинала Гаспарија, да би било непримерено слати комисију у Рим, а да претходно није објављен текст или бар резиме владиних предлога Св. Столици, будући да је београдској влади требало три године да припреми свој преглед, било би добро дати другој страни најмање два или три месеца да га испита. У ствари, Јанић је већ изразио Пелегринетију да жели да крене са делегацијом средином маја што је нунције прокоментарисао да је он „[...] у великој журби да дође у Рим, где жели да поведе своју жену и види велике свечаности Свете године.⁷⁸ Знам да и остали чланови Делегације жуде да оду, и то је један од разлога зашто не желе да имају посла са мном. Односно, плаше се да ће, једном када започну разговори у Београду, потрајати дуго и њихово путовање, добро плаћено и угодно, ће нестати, бар на неко време.“⁷⁹ У међувремену, у разговору са Нинчићем почетком маја, Пелегринети је протествовао против окружнице којом је министар вера приписао себи врло опсежна овлашћења у пословима црквене управе, тј. оне исте тачке које су требале бити предмет римских преговора. Даље, влада је Скупштини представила нацрт „међуконфесионалног закона,“ по коме је, по тумачењу нунција, слобода Цркве била знатно ограничена.⁸⁰

Воја Јанић је са још двојицом партијских колега, радикала, посетио загребачког надбискупа др А. Бауера 8. маја 1925. у Загребу. Надбискуп им се потужио на просветну политику и нарочито се жалио на једну наредбу министра просвете, према којој нису била допуштена просветна

⁷⁶ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, Конкордат, Записници југословенског делегата за конкордат, 372–5; Žutić, 1994, 190; Петровић, 1997, 173–186.

⁷⁷ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

⁷⁸ У Римокатоличкој цркви јубилеј је посебна година опраштања грехова. Традиција датира из 1300. године. Обично се славе на сваких 25 или 50 година, уз изузетне јубилеје по потреби. Укључују ходочашће на свето место, обично у град Рим. Током прославе 1925. одржана је аудијенција за хрватске ходочаснике, око 3.500 људи и 15 бискупа, 30. маја 1925. АЈ, Министарство вера, 69–266–328.

⁷⁹ Нунције је известио Гаспарија да се Јанић нада да ће постати министар, да је желео да буде веома широк са Св. Столицом и да би само тражио да се црквена провинција Београд прошири, тако да поред Србије и Македоније обухвата Банат, Бачку и Босну и Херцеговину, „како би Београдска надбискупија постала симболом Велике Србије“. Valente, 2012, 247–249.

⁸⁰ Исто.

друштва у која не могу ступити сви држављани, „без разлике вере и племена“. Бауер је рекао да сматра како ће нижи органи ову наредбу тумачити и примењивати тако што ће забрањивати католичка друштва која стоје под надзором бискупата. Било је неколико случајева да су школске власти забраниле ђацима да буду чланови у просветним орловским организацијама. Због тога је загребачки надбискуп послао протесни телеграм краљу и Министарском савету.⁸¹

Министар вера Трифуновић 12. маја обавештава министра иностраних послова Момчила Нинчића и министра на располагању Јанића, као делегата за склапање конкордата, да љубљански бискуп др Антун Б. Јеглич злоупотребљава власт у цркви у политичко-партијске сврхе и тражи да се упути протест Св. Столици против Јегличевог поступања. У писму Јанићу, Трифуновић наводи како често стижу доставе полицијских власти и војних команди против појединих католичких свештеника због злоупотребе званичног положаја, а да је то било посебно изражено током избора у Словенији, где се официјелни католицизам поистовећује са Словеначком пучком странком. После демарша посланика код Св. Столице и одговора кардинала Гаспарија, којим се осуђивала партијска акција католичких свештеника, француска и талијанска штампа писале су о потреби деполитизације католицизма у Краљевини СХС. Међутим, Јеглич је после тога у листу *Словенец* дао изјаву у којој је тврдио да ни са једне стране, па ни од Св. Столице, није позван или опоменут. Трифуновић додаје како је Јеглич огорчени противник православља и српства који не познаје компромис. Тражи да Јанић настоји да Јеглич буде удаљен са своје бискупије.⁸²

Посланик Смодлака је обавестио Нинчића да се делегација за закључење конкордата састала са представницима Св. Столице 15. маја у Риму.⁸³ Већ 20. маја Смодлака Министарству поставља питање везано за ранг делегата. Нинчић је коначно шифрованим телеграмом од 29. маја јавио да су Јанић и Смодлака равноправни делегати.⁸⁴

⁸¹ „Жалбе г. д- ра. Бауера“, *Време*, 9. 5. 1925, 1.

⁸² А САНУ, Фонд Виктор Новак, Министарство вера, 5091, 12. 5. 1925.

⁸³ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5. Смодлака је тражио од Нинчића да се делегатима осим дневница већих од уобичајених, обезбеде и средства за коришћење три аутомобила.

⁸⁴ Према телеграму МИП-а који је стигао у Посланство у Риму 7. маја, као први делегат наведен је Смодлака, а као други Јанић. Међутим, према писму од 12. маја, које је из истог извора стигло у Посланство, први је споменут Јанић а други Смодлака. Пошто је прво стигао телеграм од 7. маја, државном секретару је саопштено да је први делегат Смодлака. О истом питању Смодлака поново пише 26. маја. Навео је да у решењу од 5. маја није речено који ће делегат пред-

Пуномоћја делегата су коначно предата државном секретару Ватикана 30. маја 1925.⁸⁵ Папа је тог дана примио у аудијенцију ходочаснике из Краљевине СХС које је предводио загребачки надбискуп Бауер а присуствовали су и сарајевски надбискуп Шарић⁸⁶ и Војислав Јанић са супругом. Истога дана увече била је организована вечера код посланика Смодлаке на коју су били позвани сви бискупи из Краљевине СХС и више високих црквених достојанственика из Рима. Вечери су такође присуствовали Јанић и председник Хрватске пучке странке, Стјепан Барић.⁸⁷ Никола Москатело сведочи да је између Јанића, Сениората и загребачке курије владала велика интимност и срдачност. „Боравак у Риму био је за Јанића непрекидан тријумф. Толика је била интимност

седавати делегацијом и којим ће редом делегати стављати свој потпис на конкордат, па су се Јанић и он договорили да Смодлака као посланик председава и да ће први потписати конкордат. Јанић је требало да води редовне преговоре са заступником Св. Столице на основу нацрта који су претходно одобрила оба делегата. Договор је потписан у Посланству 23. маја 1925. Међутим, у пуномоћју које је потом стигло Јанићево име је било на првом месту. АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5; Salmić, 2015, 189–190; Veraја, 2014, 65; Радић, 2018, 287–288.

⁸⁵ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

⁸⁶ Део бискупија на територији Краљевине СХС био је упражњен почетком 20-их година или су у њима били бискупи у поодмаклим годинама. За Св. Столицу је решавање ових питања имало велику важност и хитност. Радило се о надбискупијама и бискупијама у Сарајеву, Сплиту, Шибенику и на Крку, као и о апостолским администраторима за Бачку и Банат. Обе стране су предлагале кандидате које су сматрале одговарајућим за та места али је у већини случајевима долазило до тешкоћа или услед противљења власти Краљевине СХС да прихвате предложене кандидате или због непристајања Св. Столице да узме у разматрање имена која је влада достављала. Док је са једне стране било важно да кандидати буду одани Св. Столици, државни органи су инсистирали да они буду лојални Краљевини СХС. Као кандидати, било једне било друге стране, фигурирали су за ова места: Иван Шарић, др Никола Москатело, др Никола Табулов Трута, др Иван Каталинић, Иван Видас, др Андрија Рачки, Матеј Миловчић, Јаков Чука, Јероним Милета, Рајмунд Маројевић, др Климент Бонефачић, Лајчо Будановић и Јосип Сребрњић. Питање сарајевске надбискупије али и неких других бискупија било је отоворено 1920. и влада Краљевине СХС је после дужег одлагања прихватила именовања током 1922. и 1923. До одлагања је у неким случајевима долазило и усред политичких криза у Краљевини СХС и честих промена влада. АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372–2; АЈ, Министарство вера, 69–7–12; Žutić, 1992, 73–82; Žutić, 1994, 79, 96–97, 149–150; Veraја, 2014, 227; Valente, 2012, 56–58, 122–124, 130–134, 171–174, 195–214.

⁸⁷ „Хрватски ходочасници у Риму. Пријем код папе“, *Време*, 4. 6. 1925, 3. Стјепан Барић (1889–1945), хрватски политичар и новинар. Председник Хрватске пучке странке од 1920. до 1928. Ушао је у владу Антуна Корошца 1928. После 1929. напустио је активно бављење политиком. Matijević, 1997, 437–456.

и слагање Сениора с Војом Јанићем да је површни посматрач, нарочито странац, могао узети Јанића за члана Сениората.⁸⁸

По доласку у Рим југословенска делегација је држала више привремених седница (од 27. маја до 1. јуна 1925).⁸⁹ Као основа за разговоре послужио је нацрт заснован на одредбама конкордата са Србијом из 1914. године, допуњен предлозима министарске конференције од 30. марта 1925. и Делегације за конкордат. Југословенски предлог конкордата имао је 22 тачке и два додатка, један о глагољници и други о титуларним бискупима. Нацрт је предат државном секретару 1. јуна 1925.⁹⁰ У име Св. Столице преговоре је водио државни подсекретар Боргонгини Дука. Посланик Смодлака је известио министра Нинчића 6. јуна да су Јанић и он учинили две посете државном секретару и његовом помоћнику и саопштили своје погледе. У Ватикану је, према његовом мишљењу, владало добро расположење за преговоре. Требало је да се преговори наставе чим бискупи из Краљевине СХС дају своје мишљење.⁹¹

Јанић је током боравка у Риму водио разговоре и са надбискупом Бауером, покушавајући да га убеди да и бискупат прими конкордат према владином нацрту, скрећући надбискупу пажњу и на оштру кампању против споразума у земљи. Надбискуп је обећао да ће се заложити за конкордат, али опозиција међу бискупима је била снажнија.⁹² Југословенски бискупи Бауер, Акшамовић и Бонефачић састали су се 2. јуна тајно у стану кардинала Гаспарија у Риму, са нунцијем Пелегринетијем (он је био у италијанској престоници од 24. маја 1925. а 26. маја га је у аудијенцију примио Пије XI). Сврха састанка је била договор око пројекта будућег конкордата.⁹³ Још један састанак је одржан сутрадан, 3. јуна.⁹⁴ Бискупи су дали своје мишљење да се конкордат не потписује док се не испуне услови које су поставили. Војислав Јанић је сазнао о чему су разговарали па се посумњало да му је информације пренео београдски надбискуп Родић, али изгледа да је информатор био Боргонгини Дука.⁹⁵

⁸⁸ Veraja, 2014, 63–67.

⁸⁹ Петровић, 1997, 173–186.

⁹⁰ Avramovski, 1986, 299/1; Димић, 1997, II/458; Petrović, 2000, 485–502.

⁹¹ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

⁹² Novak, 1948, 276.

⁹³ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

⁹⁴ Mithans, 2017, 128.

⁹⁵ Veraja, 2014, 247; Salmić, 2015, 205; Valente, 2012, 251–252.

Прва конференција је одржана 11. јуна 1925. Присутствовали су Ф. Боргонгини Дука на једној страни и Јанић и Смодлака на другој. Дука је изнео да су бискупи Краљевине СХС узели у претрес владин нацрт конкордата и доставили Св. Столици своје мишљење. Замолили су да се не потпише конкордат док се не испуне следећи услови: да посланик при Св. Столици преда управу Завода Св. Јеронима и да се канцеларија Посланства исели из зграда Завода; да се Римокатоличкој цркви поврате цркве, заводи и школске зграде које припадају црквеним установама, а који су „били отети после слома Аустрије“; да се врате или плате цркви све земље које су јој одузете аграрном реформом. Боргонгини Дука је рекао да Св. Столица усваја ове захтеве као своје предуслове за склапање конкордата. Поред тога он је као постулате Св. Столице навео и следеће: 1. Право јавности за католичке школе. 2. Ангажовање католичких учитеља у оним школама у којима има толико католичких ученика колико је довољно за формирање школе. 3. Признавање католичким црквама било ког обреда власништва над добрима и институцијама, чак и ако људи који служе тој имовини пређу на другу религију. 4. Право на слободно проповедање и објављивање пастирских писама. 5. Признање католичкој цркви права на оснивање верских удружења. 6. Признање права на организовање аутономних институција које ће моћи да захтевају доприносе верника. 7. Оснивање нових бискупија регулисаних у складу са канонским правом. 8. Склапање посебних уговора за имања страних бискупија које су се налазиле на територији Краљевине СХС.⁹⁶

Конференција је настављена 12. јуна 1925. Састанци су држани и 13., 17.,⁹⁷ 19.,⁹⁸ 23., 26., 29. и 30. јуна. На појединим састанцима учествовали су само Дука и Јанић, док су на неким били присутни и монс. Отавијани

⁹⁶ Valente, 2012, 249–252.

⁹⁷ На четвртој конференцији за конкордат одржаној у Ватикану 17. јуна 1925. године, представници Св. Столице су изјавили да постоје тешкоће око здружења барске надбискупије са београдском (нарочито од стране бискупата). Ај, Посланство Краљевине Југославије при Светој Столици у Риму, 1925, Конкордат, Записници југословенског делегата за конкордат, 372–5; Dimić, Žutić, 1992, 231; Valente, 2012, 244–251; Veraja, 2014, 243.

⁹⁸ На петој конференцији за конкордат, представници Св. Столице су предлагали да се Бар придружи Котору у једну дијецезу, а да се надбискупу београдском додели право предности над свим ординаријима Краљевине СХС. Пристајали су и да се већи део Срема припоји Надбискупији београдској, али тако да котари Винковци и Жупања остану бискупији ђаковачкој. Dimić, Žutić, 1992, 235.

(Alfredo Ottaviani, 1870–1979)⁹⁹ и М. Лановић.¹⁰⁰ У једном од извештаја које је током јуна 1925. Јанић слао у Београд, жалио се да је било великих тешкоћа и да су делегатима рад највише отежали бискупи, а нарочито Шарић.¹⁰¹ Поред тога: „Бискупи Словенци (су) заузели сепаратистички став према држави као целини, као што сам известио.“¹⁰²

На седницама делегације Краљевине СХС вођеним пре почетка званичних преговора, али и током њих, разматрано је неколико важних питања. Према записнику од 27. маја расправа је вођена у вези са чланом 2. На предлог Ј. Смодлаке истакнуто је да ниједан део државне територије неће бити подвргнут иностраном бискупу. Сутрадан, 28. маја, у вези са чланом 10, Јанић је рекао да је од председника владе Пашића добио усмено овлашћење за делегацију, да се по питању верске обуке у школама и именовања катихета може пристати на односне одредбе српског конкордата. Стога Јанић предлаже да се усвоји у целини чл. 10 српског конкордата. Пошто у српском конкордату није било помена о верској обуци у високим школама, делегати су споразумно закључили да се као друга алинеја чл. 10 дода трећа алинеја чл. 13 пољског конкордата (из фебруара 1925) у вези са наставницима и њиховим избором. На седници од 15. јуна делегати су изнели мишљење да треба да се прими предлог да бискупи непосредно опште са Св. Столицом и слободно обелодањују своја пастирска писма, а да претходно то не достављају влади, јер и православне владике уживају исто право, како је приметио Јанић. Делегати споразумно 23. јуна усвајају мишљење да питање Завода св. Јеронима треба скинути са дневног реда пре потписивања конкордата, „али не с нашом капитулацијом, већ пошто се обезбеде наша права на Завод“.¹⁰³ Остало је спорно питање о спајању Барске бискупије са Београдском, јер по мишљењу делегата ту није смело да се попусти, тим пре што противљење није дола-

⁹⁹ Отавијани је од 1922. био приватни папин секретар и службеник Конгрегације за ванредне црквене послове.

¹⁰⁰ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

¹⁰¹ Veraja, 2014, 67.

¹⁰² АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

¹⁰³ Приликом преговора о конкордату представници Краљевине СХС су тражили да државни органи учествују у избору ректора Завода и да дају пристајак на његово именовање, као и да се призна национални карактер Завода. Св. Столица се позивала на бреве *Slavorum Gentem* Лава XIII из 1901. и одбијала да призна право учешћа власти Краљевине СХС у постављању старешина Завода и учешће Посланства у управи. АЈ, Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 1925, Конкордат, Записници југословенског делегата за конкордат, 372–5; Dimić, Žutić, 231; Valente, 2012, 244–251; Veraja, 2014, 243.

зило од Св. Столице, већ од бискупата и што то није питање црквене, већ политичке природе. Није се могао примити ни предлог учињен на Петој конференцији од 19. јуна да се Барска надбискупија здружи са Которском бискупијом (јер се због превелике удаљености не може спојити с Београдом), а да се београдском надбискупу призна предност пред осталим бискупима, уколико који од њих не би постао кардинал: „Већ овај последњи услов показује колика би проблематична била та прецеденција, која иначе има посве мало значење. Уосталом што Влада тражи, наиме да ‘Примас Србије’ столује у Београду, не би се на овај начин постигло, већ би та титула прешла на Котор те би била дефинитивно изгубљена за Београд [...] Понуђена прецеденција, мора се одбити и с разлога што би је Хрвати осетили као запостављање загребачке митрополије, која је свакако највећа и најважнија у Краљевини, па би се из тога лако могла да изводи нова српско-хрватска размирица.“¹⁰⁴

Смодлака јавља министру спољних послова крајем јуна 1925. да се још увек воде преговори са службеним представницима Св. Столице и са другим црквеним личностима. Измењене су мисли о свим тачкама конкордата. Споразумно је закључено да се одговори одложе за септембар. Најављује повратак делегације у Београд почетком јула.¹⁰⁵ Према писању *Времена*, папа је примио Јанића у аудијенцију и 25. јуна, интересујући се за ток преговора.¹⁰⁶

Мада су чланови делегације за закључење конкордата са Св. Столицом током рада у Риму слали редовне извештаје и телеграме о раду, припремили су и коначан извештај 2. јула 1925. министру Нинчићу у коме наводе да су преговори трајали током читавог месеца јуна и да су почетком јула били договорно одложени, а не прекинути како су писале домаће и стране новине. Преговори су морали бити одложени за јесен јер су се кардинали спремали да иду на летњи одмор ван Рима, а о предмету је требало да се изјасне две кардиналске конгрегације. О већини тачака је постигнут споразум, а код оних код којих није, код Св. Столице је постојала добра воља да се реше. Тешкоће су се јавиле код питања контроле владе над црквеном имовином, ширења верских редова и предлагања кандидата за бискупе. Делегати су сматрали за потребно да обавесте да је њихова позиција била отежана држањем бискупата из Краљевине СХС, који се скоро у пуном броју налазио у Риму и радио против владе и делегације. Јанић и Смодлака понављају да су

¹⁰⁴ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5; Dimić, Žutić, 1992, 116–117 и 129; Salmić, 2015, 192–193.

¹⁰⁵ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5.

¹⁰⁶ *Време*, 30. 6. 1925.

о томе могли да се увере и непосредно из речи самих представника Св. Столице. Најгоре су се бискупи понели по питању глагољице. Пошто су сами у свом нацрту конкордата изразили жељу да се у све католичке цркве у Краљевини СХС уведе глагољица, од Ватикана су током преговора тражили да одбије тај захтев делегације. Неки бискупи су свесно, усменим и писменим представкама управљеним Св. Столици, радили на компромитовању државе. Један кардинал је рекао Јанићу да неки југословенски бискупи наступају у Риму као непријатељи своје државе. Неки бискупи су јавно протестовали што се на Заводу Св. Јеронима истиче државна застава, што се у салону Завода налази слика краља Александра и сл. Међу бискупима је најгоре расположен био надбискуп Шарић, а најфанатичнији је био љубљански Јеглич. „С оваким држањем наших бискупа неће бити никакво чудо ако буде осујећено закључење Конкордата.“ Уз овај извештај приложено је седам прилога о конференцијама у Ватикану и десет прилога записника седница и решења делегације.¹⁰⁷

¹⁰⁷ АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, 372–5, Делегација за закључење конкордата са Св. Столицом шаље Посланству при Св. Столици 2. јула 1925. препис записника седнице делегације и конференција с представником Св. Столице, у потпису Јосип Смодлака и В. Јанић. Novak, 1948, 274–276; Петровић, 1997, 173–186; Salmič, 2015, 205.

Према мишљењу шефа Обавештајног одсека В. Животића, изнетом у једном извештају Посланству у Ватикану од 28. септембра 1926. године, преговори из 1925, иако нису довели до циља, помогли су да се многа питања конкретизују. Додаје да су готово на сваку од тачака југословенског предлога делегати Ватикана ставили примедбе. Примедбе су делом биле такве да их је било могуће усвојити делимично као концесије за које ће се тражити контраконцесије, а делом такве да се не могу примити. Животић наставља: „Тешко је знати који су приговори до којих је Ватикану у истину стало, а које је изнео само зато да би их доцније повукао тобож као концесију нашим схватањима“. Питања око којих се највише разилазило тичала су се владине контроле над црквеном имовином, питање увођења редова и начин постављања бискупа. Ватикан је изнео предлоге формулисане у девет тачака. На поменутих конференцијама разматрани су предлози Ватикана и закључено је да у вези са поменутих тачкама, у којима се највише разлилазе мишљења, не може бити попуштања. Од девет тачака које је предложио Ватикан, усвојено је осам и то са ограничењима за која се претпостављало да ће их Ватикан тешко примити. Одбијена је као неприхватљива и тачка којом је Ватикан тражио да у основним школама у којима има довољан број католичке деце, учитељ буде католик. АЈ, МП КСХС, 341–6–22, Обавештајни одсек, Ватикан, 3, 28. 9. 1926.

5. ПОКУШАЈИ НАСТАВКА ПРЕГОВОРА

По повратку делегације из Рима и даље је постојала нада да ће након летњег одмора и потребе да део одлука потврди кардиналски збор, преговори бити настављени. Уместо тога уследило је захлађење односа. Разлога је било више: држање бискупата; сукоб око Завода Св. Јеронима; непопустљив став бискупа по питању службе на старословенском језику; римокатоличко незадовољство школском политиком; страх Св. Столице да би склапање конкордата са Краљевином СХС заострили односе са фашистичком Италијом; покушаји државних органа да хрватско питање реше у договору са Хрватском сељачком странком¹⁰⁸ и друго. Паралелно у оквирима Српске православне цркве су били све присутнији гласови против склапања конкордата. Почетком октобра свештеник Милан Тришић објављује у *Веснику* текст под насловом „Nanibal ante portas“ у коме поводом склапања конкордата саветује велики опрез, јер сматра да су стање, образовање и организација православног свештенства у заостатку за католичким, а да на другој страни стоји *ecclesia militans*.¹⁰⁹ Један други православни свештеник ће нешто касније цитирати Јанићеве речи по којима држава добија конкордатом „пријатељство с римским папом“ и додаје да ће то пријатељство донети папски тријумф и тријумф римског католицизма на територији Краљевине СХС.¹¹⁰

Јанић ипак пише Боргонгини Дуки, али и кардиналу Гаспарију у неколико наврата током септембра да ће влада понудити велике могућности за закључење конкордата. Уверавао их је у посвећеност Београда решењу питања Завода св. Јеронима, као и питањима везаним за аграрну реформу за која је предвиђено да буду решена исплатом пуне вредности црквене имовине. Државни секретар је одговорио да очекује његов долазак у Рим, најављен у штампи.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Потпредседник Хрватске републиканске сељачке странке Павле Радић је у Скупштини, у име Стјепана Радића, 27. марта 1925. дао изјаву да ХРСС прихвата тадашње државно уређење предвиђено Уставом и монархију. Долази до настанка „Народног споразума“, између Радикалне странке и ХРСС-а. Јуна 1925. је образована нова влада у коју улази Павле Радић као министар аграрне реформе а потом и Стјепан Радић као министар просвете.

¹⁰⁹ Милан Тришић, „Ханибал анте портас“, *Весник*, 1. 10. 1925.

¹¹⁰ Милош Анђелковић, „Шта је конкордат с римским папом, и шта нам доноси тај конкордат“, *ПЦЕЖ*, 12. децембар 1925.

¹¹¹ Valente, 2012, 255–256.

Док је Јанић са једне стране давао оптимистичке прогнозе, истовремено је тужио сарајевског надбискупа Шарића због увреда изнетих у *Католичком тједнику*. Између краја октобра и почетком новембра 1925. године спор Јанић – Шарић реметио је даље односе у погледу наставка преговора. Судски спор је проширен и на секретара Надбискупије у Сарајеву, монс. Карла Цанкара, како у својству уредника *Католичког тједника* (где се појавио Шарићев чланак против Јанића), тако и у вези са његовим личним сукобом са Јанићем. Јанић је желео да Шарић напусти своје место и буде опозван у Рим. Нунције Пелегринети је имао утисак да је Јанићев сукоб са Шарићем био нешто што је требало посматрати само са становишта личне мржње.¹¹²

Крајем октобра и почетком новембра 1925. одржане су конференције у МИП-у којима је присуствовао и посланик Смодлака, а на којима је требало да се утврди главна линија приликом даљих преговора.¹¹³ На конференцији 2. новембра 1925. године, којој су присуствовали Стјепан и Павле Радић, др Момчило Нинчић, Миша Трифуновић и Воја Јанић, после говора министра просвете Стјепана Радића, одлучено је да се преговори за конкордат одложе, пошто је Радић сматрао да је конкордат био неповољан по Хрвате.¹¹⁴ Он је напао предложени нацрт конкордата и назвао га одвише клерикалним. Рекао је да Хрвати никада неће пристати на такав конкордат и додао да не допушта да се „овим конкордатом веже наш хрватски народ, [...] да се он метне у вериге“.¹¹⁵

Јанић није учествовао у наставку разговара због болести. У међувремену је изгладио своје односе са нунцијем који је био посебно љут на њега због изјаве дате листу *Време*, у којој је наводно први открио тајни карактер преговора по повратку из Рима. Нунције је био непријатно изненађен да човек са тако деликатним задатком јавно говори о стварима о којима се још увек расправљало. После Пелегринетијевог оштрог протеста Јанић је обећао да више ништа неће изјављивати пре до-

¹¹² Valente, 2012, 258. Бискуп Јеглич и надбискуп Шарић су тужили уредника *Словенског народа* због чланка од 23. јануара 1925. у коме се представницима РКЦ у Краљевини СХС приписује антидржавна делатност. Исти часопис је 11. августа 1925. објавио чланак у коме се помињу Јанићеве оптужбе да су за прекид преговора криви католички бискупи. Mithans, 2017, 210.

¹¹³ „Завршене су конференције о конкордату“, *Време*, 5. 11. 1925; Mithans, 2017, 130–131.

¹¹⁴ „После искључења из Клуба ЈРЗ. Изјава г. др. Војислава Јанића. Др. Јанић о своме учешћу у изради Конкордата“, *Време*, 18. 7. 1937.

¹¹⁵ Novak, 1948, 234; Dimić, Žutić, 1992, 96–7; Veraja, 2014, 122.

говора са нунцијем.¹¹⁶ Јанић је Пелегринетију пренео да је Радић био апсолутно противник католичких приватних или професионалних школа и да је то створило многе потешкоће, поготово јер је масонство „вредно радило на томе да уништи било какве преговоре са Римом. Али да би он учинио све што је могуће и зато што је по његовом мишљењу, православна црква била готово леш, углавном због Руса и Византије“.¹¹⁷

Воја Јанић је нешто раније у изјави *Обзору* од 9. августа 1925. поводом одлагања преговора рекао да му се чини да се Ватикан поново враћа политици кардинала Рамполе, кога је Аустрија 1903. срушила при избору Пија X. Коментаришући ову Јанићеву изјаву, Виктор Новак је касније писао како нема сумње да Јанић није био добро упознат са тадашњом ватиканском политиком кад је могао да „подвуче овако немогућу мисао“. Јанић је у тој изјави оптужио и надбискупа Шарића да је и у свом листу ширио највеће неистине и то само зато да не дође до нормалних односа између државе и Римокатоличке цркве.¹¹⁸ Сарајевски надбискуп Шарић посетио је 4. новембра министра вера Трифуновића и председника владе Пашића у циљу да се оправда од оптужби које су против њега изнете у јавност.¹¹⁹ Бискупи Бонефачић и Акшамовић такође су се најодлучније оградиле и одбили да су имали било какве везе са интригама око бискупата.¹²⁰

Истог дана када је надбискуп Шарић посетио Пашића, Милош Црњански пише у *Времену*: „У броју 28. од 18. јула 1924. надбискуп Иван Шарић проговорио је кроз своју ‘Недјељу’ против своје домови-

---

¹¹⁶ Salmič, 2015, 230–232. Ради се о тексту који је *Време* објавило 30. јуна 1925. под насловом „Преговори о конкордату“ у коме се тврдило да преговори нису прекинути, да ће се током јесени наставити, да је за Краљевину СХС од велике важности да има пријатељске односе са Ватиканом због његовог општег утицаја на светску политику, као и да је Римокатоличкој цркви потребан конкордат да би се тачно определиле границе између црквених и световних власти. Додаје се и да је на конференцијама о конкордату било говора о словенском језику у литургији. Јанић се не помиње у самом чланку, нити као извор, али је било очигледно да је једино он могао да пренесе овакве информације.

¹¹⁷ Valente, 2012, 258–259.

¹¹⁸ Novak, 1948, 276.

¹¹⁹ „Бискуп Шарић код г. Пашића“, *Време*, 5. 11. 1925. Монс. Шарић је боравио два дана у Нунцијатури. Известио је Пелегринетија да је наишао на добар пријем код министра вера, код којег је боравио два сата, и да се нада добром, будући да га брани Сршкић, радикал и министар. У разговору који је Шарић водио са премијером Пашићем, овај није рекао ништа конкретно, осим по питању глаголице. По њему Пашић није сматрао глаголицу тако важним питањем као што су Јанић и неки бискупи то приказивали. Valente, 2012, 261.

¹²⁰ Novak, 1948, 273–276.

не. Кампања коју његов лист води у тој ствари, називала је рад наше државе за добитак Св. Јеронима 'недостојним послом', а о самом заводу написано је 'хрватски завод Св. Јероним опет је угрожен'. 'Без ичијег је питања и без ичије дозволе, сасвим неовлашћено и протуправно стављен у цркви Св. Јеронима државни грб С. Х. С. и извјешена застава на заводној згради'. Паралелно са кампањом у листу, сарајевски надбискуп почео је свој терор међу осталим бискупима, своје одласке у Рим, после којих је један од ватиканских великодостојника, Талијан, рекао: 'Па шта ћу вам ја, кад су тамо и ваши бискупи против вас.' [...] Паралелно са преговорима о Св. Јерониму воде се и преговори о припреми југословенског конкордата са Светом Столицом и употреби старословенског језика у литургији наше католичке цркве. Зашто се сарајевски бискуп и под његовим вођством остали боре против државе у питању завода Св. Јеронима јасно је: у том заводу треба да се васпитава наше католичко свештенство, у каквом духу то није свеједно ни за државу, ни за наше народно јединство, ни за нашу будућност. Словенски језик, у католичкој служби велики је хрватски идеал за који се хрватско свештенство дивно бори још од столећа Гргура Нинскога. Око год. 1890 до 1910 када је у околини Сплита избио као пожар покрет за старословенски језик у католичкој литургији, колико премештања, гоњења, патње особито код млађег свештенства, због те борбе. Против Беча и Пеште, борило се за словенство. А какав је значај старословенског језика у католичкој литургији за наш народ данас свакоме је разумљиво. Наш католички бискупат, под притиском одушевљења при Ослобођењу, које онда сарајевски бискуп још није називао 'тако звано', и сам је год. 1918 у новембру замолио Св. Столицу да прошири употребу старословенског језика у католичкој литургији 'где год то народ жели'. У свом нацрту конкордата ти бискупи су прихватили, пред нашом Владом и питање решавања глагољице у конкордату, што ове године, у свом нацрту поднетом Ватикану, одбијају. Вођка, коју залива г. надбискуп Иван Шарић, а о томе има података, сазрела је обилатим плодом. Да би избегли незгоду противљења својој отаџбини и своме народу, они су у Загребу нашли и zgodnu формулу: желе да место слабачког конкордата између Ватикана и наше државе који, како сами кажу 'како нас историја учи може и престати да важи' употреба глагољице не буде државни уговор него, не питајући за ауторитет, част и право своје домовине 'некако дар, посебна одлука Св. Столице'¹²¹.

Нунције се почетком октобра 1925. састао са министром спољних послова Нинчићем, по питању црквених добара и конкордата. Истак-

¹²¹ Милош Црњански, „Закулисни рад сарајевског бискупа. Питање глагољице и конкордата. Са крстом у руци против своје државе?“, *Време*, 4. 11. 1925, 4.

нуто је да око наставка преговора у Риму није било ништа сигурно. Министар је питао нунција да ли ће Св. Столица приговорити ако дође до именовање трећег делегата, католика. Пелегринети је одговорио да не би било потешкоћа.¹²² На истом састанку Пелегринети је обавестио Нинчића да није могуће закључи конкордат без надокнаде штете коју је влада нанела имовини Римокатоличке цркве. Министар спољних послова одговорио је да није компетентан по том питању и затражио је од нунција да пошаље писану белешку о којој ће разговарати са Јанићем и председником Пашићем.¹²³ Кардинал Гаспари је затражио од Пелегринетија да у његово име поднесе влади званичну белешку која садржи списак штете коју су претрпела црквена тела у Краљевини СХС, указујући да не би било могуће доћи до закључка преговора за конкордат без надокнаде. Пелегринети се 10. октобра састао са југословенским ординаријима генералне конференције бискупа у Загребу, ради прикупљања информација о питању узурпиране или одузете имовине. Закључци су прикупљени у протоколу. У међувремену су новине пренеле вест да је министар аграрне реформе Павле Радић припремио уредбу која је бар делимично одговарала жељама бискупа и која ће побољшати економску ситуацију у Цркви.¹²⁴

Пелегринети се поново састао са Нинчићем 24. новембра 1925. Према изјави коју је нунције дао *Времену*, са Нинчићем је разговарао само о формалним питањима, у вези почетка разговора за решење спора око Завода св. Јеронима. Што се тиче преговора о конкордату, монс. Пелегринети је нагласио како сматра да прво треба решити спор око Завода, па онда наставити разговоре о конкордату. Ватикан је, према његовим речима, тражио своја права, али је био вољан да призна „и нашој држави оно што јој припада“.¹²⁵ Министар просвете Стјепан Радић је истог дана

---

¹²² Пелегринети је ово питање повезао у извештају који је послао Св. Столици са разговором који је имао са Јанићем, који је нунцију рекао да види потребу да са собом у Рим поведе представника Радићеве странке, „јер би у супротном радићевци, сада савезници радикала [...] остали незадовољни и покушали би да униште преговоре“. Пелегринети је одговорио да би након раније Радићеве изјаве против Католичке цркве ово оставило лош утисак и у Југославији и у Ватикану. Јанић је одговорио на примедбе нунција да ће повести са собом, неко „велико дупе“ из Радићеве странке коме ће дати титулу стручњака и који неће бити званични члан делегације, неће морати да има посла у Ватикану, неће бити представљен кардиналу и „учинићу све по свом, као да га нема“. Valente, 2012, 256–7.

¹²³ Valente, 2012, 257.

¹²⁴ Valente, 2012, 262–263.

¹²⁵ „Наши односи са Ватиканом. Папин нунције код г. др. Нинчића“, *Време*, 25. 11. 1925.

примио представнике бискупата и са њима претресао питање Завода св. Јеронима. После тога Радић је о овој теми разговарао са министром иностраних послова. Бискупи су припремили и неколико меморандума о разним питањима везаним за положај Римокатоличке цркве и спремали су се да их предају министрима вера, просвете и аграрне реформе. Почетком децембра представници бискупата тражили су пријем на Двору, код председника Министарског савета Н. Пашића и министра вера Мише Трифуновића. Примио их је само Трифуновић. Незадовољни односом власти, сазвали су седницу извршног одбора бискупата у Марибору.¹²⁶ Јанић је 17. децембра посетио загребачког надбискупа др Бауера у Загребу као председника бискупских конференција и са њим разговарао о актуелним црквеним питањима и односима са Св. Столицом, настојечи да изглади спор, али без даљег помака.¹²⁷

Орган Словеначке народне странке (Словенска људска странка) *Словенец*, писао је половином јануара 1926. да нису тачне информације које су пренели „противкатолички листови“ да је дипломатски спор са Св. Столицом због Завода св. Јеронима у стадијуму ликвидације и да је становиште владе победило. Према информацијама овог листа, назирало се решење питања које је требало да буде повољно за обе стране: „И наша влада и Ватикан одмах у почетку ставили су се на становиште, да је светојеронимско питање правно а не политичко. Зато је и могло доћи лако до споразума, нарочито ради коректног понашања нашег садашњег отправника послова код Ватикана г. Јовановића. Правну основу споразума о управи завода Св. Јеронима, чини була *Slavorum gentem*, али је Ватикан признао нашој држави почасне прерогативе, које надмашују чак оне које је раније уживала Аустрија. Ватикан је тиме поново доказао да у истини жели добре и пријатељске односе с нашем државом, што је уосталом било јасно за сваког познаваоца ватиканске политике према државама у којима живе католици. Формално извршиће се споразум преко нарочитог изасланика, који ће овог месеца због те ствари путовати у Рим. По свој прилици биће ова мисија поверена познатом народном посланику др. Јањићу, за кога некоји тврде да ће бити наш посланик код Ватикана. Али на компетентном месту нису нам могли за сада још ову вест потврдити. У нашем Министарству Иностраних дела сматрају да је сада пут за наставак преговора о Конкордату утрвен.“¹²⁸

¹²⁶ „Сукоб између владе и католичког епископата“, *Време*, 3. 12. 1925.

¹²⁷ *Време*, 18. 12. 1925, 3.

¹²⁸ *Време*, 15. 1. 1926.

Отправник послова Посланства при Св. Столици, Милан М. Јовановић¹²⁹ јавља 19. јануара 1926. министру Нинчићу да је по повратку у Рим посетио државног секретара кардинала Гаспарија и државног под-секретара Боргонгинија Дуку и уверавао их о искреном расположењу краљевске владе да се што пре оконча спор око Завода св. Јеронима и других питања и да се „одмах приступи преговорима за конкордат“. Ради тога је најавио скори долазак у Рим др В. Јанића, као владиног делегата за преговоре. У одређивању Јанића као делегата, рекао је, треба нарочито да виде „ту искрену жељу за споразум, јер се Краљевска Влада данас у том погледу налази у доста деликатном положају“. Објашњавајући даље у чему је деликатност положаја, Јовановић пише да је рекао како се у јавности Краљевине, после инцидента са Заводом и држања неких бискупа, почело постављати питање да ли је уопште потребан конкордат у том моменту; као и да непомирљиво држање неких бискупа, Корошчеве и Пучке странке у погледу „новоствореног стања по рату и државне политике“ влади не гарантује да представници католичког дела народа „желе искрено конкордат“, већ више да у њему траже неку врсту гаранције како би и даље могли „несметано наставити свој ни мало допуштен рад у погледу државног јединства

¹²⁹ Смодлака је боравио у Београду током јесени 1925. и 4. новембра је кренуо за Рим. („Завршене су конференције о конкордату“, *Време*, 5. 11. 1925, 1; Valente, 2012, 259) После тога је још у пар наврата одлазио у Краљевину СХС по позиву или због боловања и враћао се а уместо њега је Милан М. Јовановић био овлаштен да у име владе разговара са Св. Столицом. (Вегаја, 2014, 285–291) По Смодлакином одласку из Рима почетком маја 1926. Јовановић је вршио дужност посланика до доласка Јеврема Симића. Милан М. Јовановић (1884–1934) је био правник и дипломата. Студије је завршио у Паризу 1906. Служио је у војсци 1912, 1914–1915. Ступио је у дипломатски службу 1915. (Праг и Рим). За саветника Посланства при Св. Столици постављен је 1925. Потом је од 1927. био начелник Политичког одељења МИП-а. Био је на служби у Минхену 1928, Атини 1929. и Анкари 1931. Стављен је на располагање 1933. и пензионисан 1934. Био је млађи брат првака Савеза земљорадника Јована М. Јовановића Пижона. (А), МИП КЈ, 334–192–62; Мићић, 2018, 159; Павловић, 2020, 173) Када је у јануару 1926. отправник послова при Св. Столици Милан Јовановић службено боравио у Београду, замењивао га је секретар Посланства Никола Москатело. (А), МИП КЈ, Службени лист Јосип Смодлака, 334–192–72) Смодлаку је наследио Јеврем Симић (1876–1936), правник и дипломата. На формалном нивоу, замена је коначно спроведена септембра 1926. Симић се школовао у Шапцу, Београду и Бечу. Примљен је у државну службу децембра 1903. и прве године дипломатске каријере провео је у српским конзулатима у Скопљу, Битољу, Солуну, Драчу, а затим у посланствима у Риму, Паризу, Цариграду и Петрограду. У току Првог светског рата премештен је у Вашингтон где је крајем 1918. био привремени отправник послова. Доцније је службовао у Цариграду, Варшави (где је као посланик Краљевине СХС имао прилику да лично упозна монс. Ахиле Ратија, у то време нунција у Пољској, који је изабран за папу Пија XI, 1922) и Ватикану где је на дужности и умро. Петровић, Крејић, 2007, 190.

и државног интереса“. Јовановић додаје и да је рекао како су остале верске конфесије почеле да протестују против конкордата, полазећи од тога да ће Римокатоличка црква њиме добити привилегије. Даље је говорио о држању неких бискупа (Шарић, Јеглић и Бауеров секретар Сламић), износећи мишљење да би приликом склапања конкордата и за Св. Столицу био најпогоднији моменат да смени некога од њих, „јер је врло тешко да ће људи старог аустријског менталитета, који никако не могу да се помире са нестанком бивше А-Угарске и новим стањем ствари, моћи пружити довољно гаранција да ће искрено желети добре и искрене односе између наше краљевине и Св. Столице и бити у стању да уведу нов конкордат у живот.“ Он такође обавештава Нинчића да је Државни секретаријат припремио промеморију у вези са конкордатом и упутио је кардиналима из Конгрегације за ванредне црквене послове, тражећи да одговоре како би Св. Столица могла изаћи у сусрет Краљевини СХС.¹³⁰

Један од водећих језуитских часописа у Риму *Civiltà Catholica* писао је почетком 1926. критички о положају Римокатоличке цркве у Краљевини СХС, наглашавајући да је надбискуп сарајевски Шарић данима на удару либералне штампе и да се против њега води „срамна клеветничка кампања“ иза које стоји Воја Јанић. Неколико месеци касније, 17. августа 1926. у Окружном суду у Сарајеву одржан је претрес против Карла Цанкара, уредника *Католичког тједника*, по тужби Воје Јанића због клевете преко штампе. Према оптужби Јанић је био увређен јер га је Цанкар назвао најистакнутијим противником Римокатоличке цркве. Поред тога, подносилац тужбе је сматрао да је Цанкар писањем о злоупотребама министарског положаја изнео клевету. Цанкар је у једном напису 1925. године, пишући о верским приликама, напао Јанића, назвавши га „угњетачем вере и означивши га као отвореног противника овдашњег бискупа г. др. Шарића“. У току суђења прочитан је и исказ А. Корошца на тајној расправи јер се у њему помињало краљево име. Прочитан је и акт надбискупа Шарића који је упутио министру унутрашњих послова у коме наводи да је одговоран за правац обустављеног листа *Недеља* и да ће то саопштити Св. Столици и страниој јавности, ако забрана овог листа остане на снази, да се види какву слободу уживају југословенски католици.¹³¹

¹³⁰ АЈ, Министарство вера, 69–7–10–15. *Време* је недељу дана раније најавило одлазак Јанића у Рим и наставак преговора. „Како стоје наши односи са Ватиканом. Пред обновом преговора о Конкордату?, *Време*, 12. 1. 1926.

¹³¹ „Да ли је г. Воја Јанић угњетач вере?“, *Време*, 14. 8. 1926; „Г. др. Воја Јанић и католицизам“, *Време*, 19. 8. 1926.

Иако је влада Краљевине СХС намеравала да настави преговоре за конкордат, а заменик министра спољних послова наложио представнику при Св. Столици да испита Државни секретаријат о могућностима да преговори започну током лета 1926.,¹³² испоставило се да је ово поглавље за неко време било завршено.

6. ЗАКЉУЧАК

Главни разлог неуспеха конкордатских преговора 1925. године лежи у чињеници да су преговарачи биле две неравноправне стране. Једна од њих била је Света Столица, са богатим искуством, доследношћу и компетентном институционалном организацијом. На другој страни налазила се држава у настанку, са бројним проблемима, са недовољно изграђеним институцијама без континуитета и са професионалним апаратом у настајању. И једна и друга страна су настојале да бране своје интересе који су од почетка били супротстављени и суочени са дубоким међусобним неразумевањем и непријатељством. После неуспешних покушаја да спречи настанак нове државе и да утиче на политички облик њеног уједињења, као и пружања подршке италијанским претензијама на Јадрану, Св. Столица ју је ипак међу последњима признала и успоставила дипломатске односе. Почетни не претерано успешни кораци у погледу односа са Краљевином СХС, приписани грешкама нунција који се није најбоље снашао на својој позицији, али и опозицијом у епископату Краљевине, управо због подршке која је пружана Италији, биће исправљени доласком новог папе. Пије XI шаље у Краљевину СХС свог човека од поверења који активно ради на преузимању контроле на Римокатоличком црквом у земљи и над радом бискупских конференција. Он помно прати не само верску политику у земљи, већ и опште политичке прилике, трудећи се да постигне јединство међу католицима, чије непостојање дубоко брине Курију. За упражњене бискупске столице пажљиво се бирају нови људи, одани Св. Столици и на томе се истрајава и поред почетног противљења власти у Краљевини СХС. Одлуке ће се доносити на основу извештаја добијених од релевантних страна и након одговарајућег разматрања Курије. Чак и ако се Краљевству СХС пружи било каква помоћ у вези са неким темама, као што је у почетку био случај са Заводом Светог Јеронима, то је ишло само до тачке која је била прикладна за заштиту интереса Свете Столице.

Са друге стране, Краљевина СХС настоји да аутономно и према својим приоритетима и интересима води црквену политику али и да развија односе са Св. Столицом, али у томе је ометају честе политичке кри-

¹³² Valente, 2012, 270.

зе, хроничне нестабилности влада и изборне кампање али и спорост бирократије и недовољно познавање начина функционисања Курије. Поред тога присутна је и извесна незаинтересованост Краљевине СХС за Свету Столицу у погледу међународних односа. Представници Краљевине СХС у припремама за преговоре о конкордату као главни мотив истичу потребу успостављања верског мира у земљи. Инсистирају на поштовању правила поклапања државних граница са територијама духовне јурисдикције, али и нереално покушавају да формирају јединствено представништво Римокатоличке цркве које би било изражено преко Бискупске конференције којој би председавао најстарији надбискуп у Краљевини СХС (слично положају патријарха у Српској православној цркви) и предлажу формирање пет митрополија, од којих је једна требала да буде Београдска са неколико бискупија. У међувремену расте незадовољство католичке хијерархије владиним верским законодавством. Питања која су по њиховом мишљењу највише погађала Цркву била су везана за надлежност и контролу над Заводом св. Јеронима у Риму; војну обавезу свештеника и богослова; пореске законе; Старокатоличку цркву; питање веронауке и школску политику уопште; исплату одштете поводом аграрне реформе; повратак цркава, завода и школских зграда које су припадале црквеним установама, а који су „били отети после слома Аустрије“ и др. То незадовољство кулминираће на изненађење чланова делегације приликом преговора у Риму, када су бискупи из Краљевине СХС тражили од Св. Столице да се конкордат не потписује док се не испуне услови које су они поставили. Чак су од Св. Столице захтевали да се одбије предлог делегације Краљевине СХС да се у католичке цркве уведе глагољица иако су претходно то сами тражили. Поред захтева бискупа и Св. Столица је имала своје предуслове за склапање конкордата а примедбе на предлог из Краљевине стављене су на готово све поднете тачке и биле су такве да их је било могуће усвојити само делимично. Највише разилажења било је око владине контроле над црквеном имовином, увођења верских редова и начин постављања бискупа. Преговори су споразумно одложени са израженом надом да ће убрзо бити настављени али уместо тога уследио је прекид. Поред негативног односа бискупата према питањима третираним у преговорима, настава сукоба око Завода Св. Јеронима, као и сукоба неких чланова делегације са појединим бискупима, прекиду је допринело и противљења министра просвете Стјепана Радића (председника Хрватске сељачке странке) који је сматрао да је конкордат био неповољан по Хрвате. Иако преговори из 1925. нису довели до циља, помогли су да се многа питања конкретизују и разјасне позиције обе стране, али су наговештавали и тешкоће које ће настати у будућности.

ЛИТЕРАТУРА

Архивски извори:

- [1] Архив Југославије: Посланство Краљевине Југославије у Ватикану, 372; Министарство вера, 69; Посланство у Лондону, 341; Министарство иностраних послова Краљевине Југославије, 334.
- [2] Архив САНУ: Фонд Виктор Новак
- [3] Архив Србије: Министарство иностраних дела: Посланство Краљевине Србије у Ватикану.

Објављени архивски извори:

- [1] Avramovski, Živko. 1986. *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*. I–II. Beograd–Zagreb: Arhiv Jugoslavije, Globus.
- [2] Veraja, Fabijan. 2014. *Nikola Moscatello savjetnik jugoslavenskog poslanstva pri Svetoj Stolici. „Uspomene“ u svjetlu dokumenata. Doprinos povijesti katolicizma u Jugoslaviji (1922–1946). „Uspomene“ popratio bilješkama Stipe Kljajić*. Rim: Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima; Split: Crkva u svijetu.
- [3] Krizman, Bogdan, Hrabak, Bogumil. 1960. *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*. Beograd: Kultura.
- [4] Павловић, Коста Ст. 2020. *Дневник 1930–1932*, пр. Срђан Мицић, Наташа Милићевић. Београд: Историјски архив Београда: Институт за новију историју Србије.

Монографије и чланци:

- [1] Čipčić, Marijan. 2020. Ante Trumbić i Josip Smolaka – prijatelji i politički rivali. 101–130. *Ante Trumbić: Biografski fragmenti i nasljeđe. Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Dr. Ante Trumbić (1864–1938.) – osam desetljeća od smrti“ održanog 15. studenoga 2018. godine u muzeju grada Splita*, пр. М. Čipčić. Split: Muzej grada Splita; Društvo prijatelja kulturne baštine Split.
- [2] Dimić, Ljubodrag, & Žutić, Nikola. 1992. *Rimokatolički klerikalizam u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.
- [3] Matijević, Margareta. 2019. *„Između partizana i pristojnosti“ – Život i doba Svetozara Rittiga (1873.–1961.)*. Zagreb: Slavonski Brod: Plejada;

- Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- [4] Matijević, Zlatko. 3/1997. Katolici i politika: Spor između stranačkoga Hrvatskog katoličkog pokreta i izvan stranačke Katoličke akcije (1912–1929. godine). *Časopis za suvremenu povijest* 29: 437–456.
- [5] Matijević, Zlatko. 1/1986. Katolička crkva u Hrvatskoj i stvaranje Jugoslavenske države 1918–1921. godine. *Povijesni prilozi* 5: 28–34.
- [6] Mithans, Gašper. 4/2013. Vloga tajnega pogajalca pri sklepanju jugoslovenskega konkordata, *Acta Histriae* 21: 809–824.
- [7] Mithans, Gašper. 2017. *Jugoslovanski konordat. Pacem in discordia ali jugoslovanski „kulturkampf“*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- [8] Mrkonjić, Tomislav. 2010. Izveštaji Pierrea Bastiena o „rimskom glagoljskom bogoslužju“ iz 1919. i 1926. godine. *Slovo* 60: 539–574.
- [9] Mužić, Ivan. 2003. *Katolička crkva i Stepinac i Pavelić*. Split: Marjan tisak.
- [10] Novak, Viktor. 1948. *Magnum Crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- [11] Perić, Ivo, Sirotković, Hodimir. 1989. Politička djelatnost i politički lik Josipa Smodlake. 9–30. *Izabrani spisi Josipa Smodlake*, pr. I. Perić, H. Sirotković. Split: Književni krug.
- [12] Petrović, Mirko. 2000. Projekat konkordata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Svete Stolice 1925. i uporedni konkordatski režimi. U *Dijalog povjesničara – istoričara* (2, 485–502). Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung.
- [13] Salmič, Igor. 2015. *Al di là di ogni pregiudizio: Le trattative per il concordato tra la Santa Sede e il regno dei Serbi Croati e Sloveni/Jugoslavia e la mancata ratifica (1922–1938)*. Gregorian Biblical BookShop.
- [14] Tomas, Domagoj. 2016. *Apostolska administratura za Sjevernu Slavoniju i Baranju u kontekstu crkvenodržavnih odnosa* (Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:162895>, последњи приступ 4. децембра 2020.
- [15] Valente, Massimiliano. 2020. Pietro Gasparri e il Regno dei Serbi, Croati e Sloveni nella prima fase dei rapporti diplomatici tra il Vaticano e Belgrado. In L. Pettinaroli, M. Valente, (Ed.), *Il cardinale Pietro Gasparri, segretario di Stato (1914–1930)* (Coll. „Online-Schriften des DHI Rom. Neue Reihe – Pubblicazioni online del DHI Roma. Nuova serie“ 4, 163–183). Heidelberg: Heidelberg University Publishing.

- [16] Valente, Massimiliano. 2016. I rapporti tra Santa Sede e Serbia nella Prima Guerra mondiale. In „Inutile strage“. *I cattolici e la Santa Sede nella Prima Guerra mondiale. Raccolta di Studi in occasione del Centenario dello scoppio della Prima guerra mondiale (1914–2014)*, (Collana „Atti e Documenti“ 44, 493–513). Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano.
- [17] Valente, Massimiliano. 2012. *Diplomazia Pontificia e Regno dei Serbi, Croati e Sloveni (1918–1929)*. Split: Filozofski fakultet, Odsjek za povijest.
- [18] Živojinović, Dragoljub R. 4/1967. Tajni referendum u okupiranoj Dalmaciji 1919. i njegov politički značaj. *Zadarska revija* 16: 288–297.
- [19] Živojinović, Dragoljub R. 1978. *Vatikan i Prvi svetski rat*. Beograd—Cetinje: Narodna knjiga, Obod.
- [20] Živojinović, Dragoljub R. 1980. *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države 1914–1920*. Beograd: Nolit.
- [21] Žutić, Nikola. 1–2/1992. Rimokatoličke dijeceze u Kraljevini Jugoslaviji – crkveno međudržavno razgraničenje i obrazovanje novih dijeceza. *Istorija 20. veka* 10: 73–82.
- [22] Žutić, Nikola. 1994. *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- [23] Давидов, Динко. 1991. Баковачки бискуп Антон Акшамовић и Срби. У *Зборник о Србима у Хрватској* (2, 209–325). Београд: Одбор за историју Срба у Хрватској САНУ.
- [24] Димић, Љубодрог. 1997. *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941*. (1–3). Београд: Нолит.
- [25] Живојиновић, Драгољуб Р. 2–3/1966. Сплитски бискуп др Јурај Царић и борба против италијанске политике у Далмацији 1918–1919. године. *Историјски гласник* 145–168.
- [26] Живојиновић, Драгољуб Р. 2012. *Ватикан у балканском вртлогу*. Београд: Албатрос плус.
- [27] Мићић, Срђан. 2018. *Од бирократије до дипломатије. Историја југословенске дипломатске службе 1918–1939*. Београд: ИНИС.
- [28] Петровић, Драгош, Крејић, Предраг. 1–2/2007. Српски и југословенски дипломатски представници у Сједињеним Америчким Државама 1917–1945. *Архив. часопис Архива Србије и Црне Горе* 189–195.
- [29] Петровић, Мирко. 1997. *Конкордатско питање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*. Београд: Intermex.

- [30] Радић, Радмила. 2018. *Војислав Јанић (1890–1944) свештеник и политичар*. Београд: ИНИС.
- [31] Ракитић, Душан С. 2016. *Конкордат Краљевине Србије и пројекти Конкордата Краљевине СХС и Краљевине Југославије – Правноисторијски аспекти односа цркве и државе* (Докторска дисертација, Правни факултет, Универзитет у Београду). Београд.

Лексикони, речници, интернет:

- [1] „Akšamović, Antun“, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=365>, последњи приступ 16. јануара 2021.
- [2] „Bauer, Antun“, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=6326>, последњи приступ 28. децембра 2020.
- [3] „Benedikt XV“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6875>, последњи приступ 25. децембра 2020.
- [4] „Borgongini-Duca, Francesco“, <https://www.britannica.com/biography/Francesco-Borgongini-Duca?overlay=true&assemblyId=8988>, последњи приступ 25. децембра 2020.
- [5] „Carić, Juraj“, *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3389>, последњи приступ 25. децембра 2020.
- [6] „Čedomil, Jakša“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13227>, последњи приступ 16. јануара 2021.
- [7] „Pietro Gasparri“, <https://www.britannica.com/biography/Pietro-Gasparri>, последњи приступ 28. децембра 2020.
- [8] „Hohnjec, Josip“, *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi236162/>, последњи приступ 6. децембра 2020.
- [9] „Jeglič, Anton Bonaventura“, <https://proleksis.lzmk.hr/28955/>, последњи приступ 16. јануара 2021.
- [10] „Lanović, Mihajlo“, *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11123>, последњи приступ 16. јануара 2021.
- [11] „Pius XII“, <https://www.britannica.com/biography/Pius-XII>, последњи приступ 27. децембра 2020.
- [12] *Ratna hronika Splita 1941–1945. Splitski antifašisti-šest portreta*, <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/portreti>, последњи приступ 27. децембра 2020.
- [13] „Лујо Бакотић“. 2004. *Српски биографски речник (СБР)*, 1, Нови Сад: Матица српска, 378–379.

Radmila RADIĆ, PhD

Principal Research Fellow, The Institute for Recent History of Serbia,
Serbia

CONCORDAT NEGOTIATIONS BETWEEN THE KINGDOM OF THE SERBS, CROATS AND SLOVENES AND THE HOLY SEE IN 1925.

Summary

The Kingdom of SCS and the Holy See established diplomatic relations in March 1920. The Holy See accepted the new country with hostility and hesitation. The nuncio monitored not only the state's religious policy but also the political atmosphere. He wanted to achieve unity among Roman Catholics in the civil and political spheres. The authorities of the Kingdom of SCS emphasized the need to maintain religious unity as the primary motivation in preparation for the concordat negotiations. Meanwhile, the Roman Catholic Church hierarchy dissatisfied with the state's religious legislation asked the Holy See not to sign a concordat until their conditions were met. Much of the controversy during the talks concerned government ownership of church land, the establishment of religious orders, and the appointment of bishops. The negotiations were postponed with the intention of being continued. The 1925 talks did not achieve the goal but helped to define certain issues.

Key words: *Kingdom of SCS. – Holy See. – Concordat. – Diplomatic relations. – Roman Catholic Church.*

Article history:

Received: 31. 1. 2021.

Accepted: 3. 3. 2021.